

Aldaketa sozialaren produkzioa eta gidaritza: globalizazioaren inguruko diskurtso sozio-ideologikoak

Zesar Martinez
UEU eta EHUKo irakaslea

Artikulu honetan ikerketa zabal baten laburpena egiten dugu. Ikerketa horretan aztergai izan dugu mugimendu sozialen bitartez gauzatzen den partaidetza kolektiboak nolako harremana daukan gizarte-erakundeak eta egiturak atzemateko moduarekin, baita gizartearen produkzioa eta aldaketa irudikatzeko moduarekin ere. Horretarako, metodologia kualitatiboez baliatuz, globalizazioari eta aldaketa sozialari buruzko diskurtso sozio-ideologikoak aztertu ditugu euskal gizartearen zenbait espazio sozialetan.

This article sums up a further investigation on the relationship mass-participation, through social movement, has with the way social institutions and social structure are seen, and also with the way social production and change are pictured. Using qualitative methodology, we have analysed the sociological and ideological discourse on globalisation and on social change in some spaces of Basque society.

Sarrera

Gizakia eta gizartea, giza egintza eta gizarte-egitura, horra hor errealitate sozialaren azterketan eztabaida ugari sorrarazi duen dikotomia. Pentsamendu soziologikoan garrantzi handikoa da aktorearen eta sistemaren artean dagoen harremanaren azterketa. Izan ere, giza egintzaren eta gizarte-erakundeen arteko harremana tirabiratsua da, eta zenbaitetan arazo existentzial moduan azaltzen zaigu. Horrela, gizarte-sisteman eratu diren jokaerak eta objektibatu diren egiturak, askotan, muga gisa sentitzen ditugu geure jokaerak eta jardunbideak garatzeko. Hau da, bizitza pertsonala eta ingurune soziala gobernatzeko daukagun gaitasuna —giza egintza autonomia eta sortzailea— tentsioan dago eratuta dagoen gizarte-sistemarekin. Tentsio horren harira Piotr Sztompka giza esperientziaren paradoxaz mintzo zaigu:

Denok sentitzen dugu arau, tradizio, aurreikuspen eta errekerimenduek mugatzen gaituztela; are gehiago, batzuetan, gure buruak topo egiten du zigor sozialen horma gogorrek. Baina aldi berean, pertsona gisa, geure berezko izaera atzematen dugu; identitate, independentzia eta askatasun propioarekin. Horrela, neurri batean edo bestean, geure ekintzak kontrolatzen ditugu, erantzukizuna sentitzen dugu erabakiak hartzen ditugunean; harrotasuna, errua edo lotsa sentitzen dugun bezalaxe. Nola edo hala, bi alde dituen mundu batean bizi gara, eta bikoiztasun horrek geure identitate pertsonalaren definizioa eragiten du; batzuetan “txotxongiloak” gara, besteetan “txotxongilo-gidariak” (Sztompka, 1991: 16).

Aldez edo moldez, bizikidetzara soziala etengabeko tentsioan dagoen modu subjektiboan eta sortzailean jardun nahi duen gizakiaren eta berai derringortzen duen gizarte-egitura objektiboaren artean. Horrela, batzuetan ontziaren gidariak gara, eta beste batzuetan korranteak agintzen du ontziaren norabidea; hainbatetan geure bizitzaren aktore inprobisatzaileak eta sortzaileak gara, eta beste horrenbestetan gidoia jarraitzen dugun aktore errepikakorrak.

Gauzak horrela izanik, kolektibitatearen bilakaeran zer da nagusitzen dena, sisteman eratu diren erakundeekin eta egituren naturalizazio/kosifikazio erreproduzitaileak ala beraien deskosifikazioa eta kontingentzia bultzatzen duen giza egintza sortzailea eta berritzailea? Azken batean, dualismoaren eta galdera horien atzean, gizartearen produkzioa eta gidaritza dugu sakoneko auzia.

Horren guztiaren inguruko eztabaidak eta ikuspegiak etengabe agertzen zaizkigu gizarte-zientzietan, modu eta kontzeptu ezberdinekin: objektibismoa versus subjektibismoa, halabarrezkotasuna versus kontingentzia, determinismoa versus boluntarismoa, makroa versus mikroa, egiturazko baldintzak versus aktoreen egintza intenzionala. Dikotomia horien inguruko eztabaidak, gatazka sozialekin eta politikoekin duen loturagatik, eta baita ontologiako zein epistemologiako auziekin duen loturagatik ere, oso debate polarizatuak sortu ditu. Pentsamendu sozialaren historian, giza egintzaren autonomia zein gizarte-determinazioa integratzeko ahalegin teorikoak aurkitzen baditugu ere, oro har, bataren (giza egintza) edo bestearen (gizarte-egitura) determinismo historikoa aldarrikatzea nagusitu da. Azkenaldian, ordea, ahalegin teoriko interesgarriak egiten ari dira dualismoak gainditzeko eta, kontzeptu berrien eskutik, planteamendu integratzaileagoak eta dialektikoagoak egiteko; gizakia gizartearen sortzailea eta

gizartearen produktua izanik, konplexutasun handiagoz aztertzen da egiturazko baldintzen eta giza egintzaren arteko dialektika.

Azkeneko hamarkadan, oinarri positibista duen subjektu/objektu dikotomia gainditzeko eta subjektu/subjektu ereduak garatzeko asmoarekin, aktoreen praxiaren zentralitatea proposatzen ari dira. Horren haritik, giza egintzaren eta gizarte-egituren arteko harremanaren azterketarako, gizartearen produkzioaren eta gidaritzaren azterketarako, praxi sozialak kokatuko ditugu azterketaren erdigunean; izaera determinatua eta determinatzailea daukaten praktika sozialak, harreman-sare zehatzetan biziberritzen direnak.

Enpirikoki aztertu nahi izan ditugun praxiak partaidetza kolektiboaren praxiak izan dira. Aztergai izan dugu, beraz, mugimendu sozialen bitartez gauzatzen den partaidetza kolektiboak nolako harremana daukan gizarte-erakundeak eta egiturak atzemateko moduarekin, baita gizartearen produkzioa eta aldaketa irudikatzen moduarekin ere. Horretarako, metodologia kualitatiboez baliatuz, globalizazioari eta aldaketa sozialari buruzko diskurtso sozio-ideologikoak aztertu ditugu euskal gizartearen zenbait espazio sozialetan. Helburu nagusi moduan, gure azterketa enpiriko honek aztertu nahi izan ditu aldaketa sozialei eta globalizazioari buruzko pertzepzioak; eta, horrekin batera, partaidetza kolektiboaren praxietan aritzearen edo ez aritzearen arabera, gizarte-produkzioa eta gidaritza nolako indarren esku irudikatzen den ere aztertu du.

Gaur egungo pentsamendu soziologikoak duen erronka nagusienetarikoa aldaketa soziala aktore-sareen eguneroko praxiarekin lotzea da. Gizarte-ordenamenduaren kosifikazioa eta naturalizazioa, edota aldaketa sozialaren determinismo eboluzionista ezin ditugu gizakiaren berezko joera unibertsaltzat hartu; baizik eta zenbait espazio sozialetan (praxi- eta harreman-sareetan) berregiten den diskurtso sozio-ideologiko dominantetzat.

Izan ere, gizarte-ordenamenduaren kosifikazio horrek kolektibitatearen autoeraketaren kontzientzia ezabatzen du; eta, ondorioz, aldaketaren balizko automatismoak, irudimena eta sormena menderatuz, ezintasunaren nagusitasuna ezartzen du. Horrela, gizartea kanpoaldeko derrigortzaile gisa irudikatuz, indarrean dagoen bizikidetzaren eredu eta pertsona-eredua —gure gaur egungo testuinguru sozio-kulturalean eredu lehiakorra eta utilitarista—, onartu beharreko gizabanakoaren eta giza arteko ereduaren berezko joerak balira bezala barnertzen dira, bestelako ereduaren bideragarritasuna ukatuz. Ikusiko dugun bezala, nagusi den horretan egokitzea eta integratzea biziraupenaren sinonimotzat hartzeraino ailega daiteke irudikapen hori.

Baina gure errealitate sozialean badaude gizartearen produkzioa eta aldaketa praxi kolektiboaren emaitza kontingente gisa irudikatzen duten diskurtso sozio-ideologikoak. Are gehiago, diskurtso horietan gizartearen kosifikazioa eta aldaketaren nahitaezkotasuna amarru ideologikotzat jotzen dira; hain zuzen ere, horixe da konformismoaren eta pasibotasunaren oinarrian dagoen irudikapen faltsua: dagoena eta datorrena onartu beharra, beste aukerarik ez dagoelako.

Globalizazioaren inguruko diskurtso sozio-ideologikoen azterketan ikusiko dugun bezala, gaur egungo globalizazioaren diskurtso dominantean, aldaketa soziala eta, beraz, kolektibitateen bilakaera nahitaezko eboluzio sailhestezin gisa

aurkezten da, kontingentziarik edo beste aukerarik onartzen ez duen eboluzio gisa. Diskurtso ideologiko horren inguruan erabateko adostasuna eraiki nahi izateak definitu du, neurri batean, azken hamarkadako joera ideologiko nagusia: merkatu globalizatuaren lehiakortasuna eta etengabeko hazkunde ekonomiko-produktiboa giza eboluzioaren eta aurrerabide sozialaren logika historiko saihestezin gisa aurkeztea, aktore-sareen eguneroko praxiarekin lotuta ez dagoen logika historiko gisa. Baina, azkeneko urteetan, mundu osoan hedapena duen mugimendu sozialaren agerpena ezagutu dugu; hain zuzen ere, «bestelako mundua posible dela» leloarekin aldaketa sozialaren kontingentzia aldarrikatzen duen mugimendua. Hortaz, globalizazio-prozesua bera, giza artekotasunaren aldatzeko joera gisa, gatazka politiko bihurtzen ari den mugimendua da: aldaketa-joera horren ondorioak eta norabidea hausnarketa kolektiboaren eztabaidagai eta negoziatuzko bihurtu nahi dituena. Hain zuzen ere, globalizazio-prozesua demokratizatzea bilatzen duen mugimendua da, aukera eta eredu ezberdinak dituen prozesu gisa eraikiz.

1. Egintza versus egitura eta aldaketa sozialaren produkzioa

Sarreran planteatu dugun bezala, giza egintza eta gizarte-egituren arteko harremanaren azterketak praxi sozialak kokatu behar ditu azterketaren erdigunean; hain zuzen, gizarte-sistemarekiko izaera determinatua eta determinatzailea daukaten praktika sozialak, harreman-sare zehatzetan biziberritzen direnak.

Analisi honetan aztertu nahi ditugun praxiak egintza kolektiboaren praxiak dira. Hau da, prozesu sozialetan edota politikoetan parte hartzeko eta eragiteko borondatearekin biziberritzen diren harreman-sareak eta praktika mobilizatzaileak; edo, beste era batera esanda, antolaketa kolektiboaren bidez eta gizartean eragiteari begira, aktibismoa, militantzia edo konpromiso parte-hartzailea berregiten duten praxi kolektiboak. Era berean, harreman-sare desmobilizatuak ere aztertzeko asmoa dugu; hau da, prozesu sozialetan edo politikoetan eragiteko, ageriko borondaterik ez duten harreman-sareak eta praktika desmobilizatuak.

Izan ere, sare ezberdin horietara hurbilduz, aztergai izango dugu harreman-sare horietan zeintzuk diren diskurtso dominanteak gizartearen produkzioaren eta aldaketaren inguruan; hau da, azterketa enpirikoaren galbahea pasatu nahi diogu ondoko baieztapen teorikoari: praktika parte-hartzaileek sormen instituzionala eta gizarte-erakundeen atzemate deskosifikatzailea ahalbidetzen dute. Zentzu horretan, lan enpirikoaren hipotesia ondoko hau litzateke: partaidetza kolektiboaren praxiak egitura sozialen atzemate kontingentea ahalbidetu dezake, hots, gizakion praktikaren esku dauden errealitate eragingarri gisa irudika ditzake. Prozesu sozialetan edota politikoetan eragiteko praxi kolektiborik ez dagoenean, aldiz, gizarte-erakundeen atzemate kosifikatua eta naturalizatua izateko joera dago; hots, gizartearen erakundeak eta egiturak gizakion esku ez dagoen errealitate urrun eta eraginezin gisa atzemateko joera.

Hortaz, geure buruari egiten diogun galdera enpirikoa edo azterketaren arazo enpirikoa ondoko hau litzateke: nola irudikatzen dute gizartearen produkzioa eta gidaritza, partaidetza kolektiboaren praxietan ari direnek, eta praxi horietan ari ez direnek? Non kokatzen dute gizarte-aldaketaren kontrola? Gizakiaren egintza

indibidualean, gizarte-egituren berezko dinamikan, gizakien gaineko logika meta-historiko eta unibertsalen batean, gizakiok sozialki eraikitako mekanismoetan... Aukera horiek guztiak aztertu nahi ditugu, baita aldez aurretik atzematen ez ditugun beste batzuk ere; beraz, aztergai izango dugu gizartearen eraikuntza eta aldaketa prozesu kontingente gisa irudikatzea edo halabeharrak gidaturiko prozesu gisa irudikatzea.

Lan horri ekiteko, gaur egungo gizartearen produkzioa, garapena eta aldaketa-joera nagusiak irudikatzeko eta izendatzeko, mundu mailako elkarren mendekotasuna eta trukea bihurtzen ari dira erreferentziarik aipatuena; eztabaida terminologikoa zabala izan bada ere, globalizazioa izan da gehien zabaltzen den terminoa. Zentzu horretan, aldaketa sozialei eta globalizazioari buruzko ideiak eta irakurketak aztertzea abiapuntu egokitzat jotzen dugu gaur egungo gizartearen aldaketa, produkzioa eta gidaritzaren inguruan berregiten ari diren diskurtsoak aztertzeko.

Azterketa horretan, esan bezala, abiapuntuko hipotesi modura partaidetza kolektiboaren aldagaia egokia, pertinetza eta esanguratsua iruditzen zaigu diskurtso ezberdinak bereizte aldera. Izan ere, partaidetza kolektiboaren praxiak, bizikidetzak kolektiboan agente eragilea eta sortzailea izateko borondatea erakusten duen neurrian, gizarte-erakundearen eta gizarte-egituren ikuspegi eraikitzailea ahalbidetu dezake; hots, gizakion praktikaren esku eraikuntzan dauden elementu gisa atzematen lagun dezake. Prozesu sozialetan edota politikoetan eragiteko praxi kolektiborik ez dagoenean, aldiz, errazago dirudi gizarte-erakundearen ikuspegi kosifikatzailea bereganatzea; hots, gizartearen erakundeak eta egiturak gizakion esku ez dagoen errealitate urrun eta eraginezin gisa atzematea. Hauek guztiak, dena den, informazio enpirikoaren bidez kontrastatu beharreko planteamenduak dira. Goazen, bada, lan enpirikoak izango dituen helburuak eta planteamendu metodologikoak definitzera.

2. Planteamendu metodologikoa

Zenbait harreman-sare edo espazio sozialetan, mundu sozialaren inguruan eraikitzen diren irudikapenak, pertzepzioak eta definizioak aztertzea esperientzia sozialaren hainbat elementu (kognitiboak, ideologikoak, jarrerazkoak...) arakatzea da. Informazio sinboliko horren azterketak metodologia kualitatibora garamatza.

Izan ere, agenteak, bere praxien testuinguruan kokatuta, gizartearen aldaketa eta gidaritza irudikatzeko erabiltzen dituen kategoriak eta esanahiak ezagutu nahi ditugu. Hortaz, gizartea interpretatzeko moduak aztertu nahi ditugu, baita bizikidetzak eta esperientzia soziala eraikitzeko moduak ere. Alfonso Ortí-k nabarmendutakoaren arabera, errealitate sozialaren baitan ikerlariak, beste edozein subjektuk bezala, ez ditu soilik *gertaerak* aurkitzen (giza ekintzak eta gertakizunak), diskurtsoak ere badaude, gizabanakoarenak zein taldearenak¹. Beraz, errealitate sozialean batera datoz dimentsio faktikoa eta dimentsio sinbolikoa. Lehenengoan, gizabanakoek egiten dutena azter dezakegu: erosketak han edo hemen egitea, ekintza kultural batera edo bestera joatea, manifestazio batean egotea edo ez egotea... Kuantifikatzeko modukoak dira, eta euren azterketan datuak sortzen ditugu. Bigarrenetan, gizabanakoek esaten edo adierazten dutena azter dezakegu:

1. Oinarrizko definizio batean Ortí-k bere egiten du Muchielli-k egin zuen diskurtsoaren definizioa: «personen arteko komunikazioan norbaitek produzitzen duen testu bat» (Ortí, 1990: 153).

ideiak, sinismenak, balioak, desioak, helmugak... Komunikazio sinbolikoaren bidez, hizkuntzaren bidez, adierazten dituzten erreferente kulturalak eta ideologikoak. Esangura sinbolikoen adierazpen hori, modu librean eta mugarik ezarri gabe eginez gero, ez da kuantifikatzeko modukoa, diskurtsibitate horren azterketak konprentzioa eta interpretazioa bilatu beharko ditu eta.

Hortaz, diskurtsoek zein gertaerek osatzen dute errealitate soziala, eta dimentsio biek elkarren beharra dute beraien konprentzioan edo azalpenean². Miguel Beltrán-ek azpimarratu digunez, errealitate sozialaren berri eman nahi badugu aktoreen praktika soziala interpretatu behar da; gainera, zailtasun bat gehiago erantsiz: aktoreek adierazten dituzten esangura sinbolikoak, askotan, ikerlariok geure ditugun esangura eta erreferenteak dira (Beltrán, 1990: 43). Dena den, zailtasunak zailtasun, subjektuen elkarrekintzan birsortzen diren elementu sinboliko horiek errealitate sozialaren osagai garrantzitsuak dira; izan ere, gertaera sozialak konprentitu nahi baditugu, aktoreek partekatzen dituzten erreferente sinbolikoak interpretatu behar ditugu, baita kontrajartzen dituztenak ere.

Gure azterketa honetan, beraz, diskurtsibitate sozialaren eremu horretan kokatuko gara; hau da, gizartearen produkzioaren eta gidaritzaren irudikapen sinbolikoetara hurbiltzeko asmoz, aldaketa sozialei eta globalizazioari buruzko diskurtso sozio-ideologikoak aztertuko ditugu. Teknikei dagokienez, hiru teknika kualitatibo erabiltzea erabaki dugu: eztabaida-taldeak (ET), hiruko taldeak (HT) eta elkarrizketa pertsonalak (EP). Horrela, praktika kualitatibo horietaz baliatuz, aktoreen diskurtsoa bere harreman- eta praktika-sareen testuinguruan aztertzen dugu, aktoreek adierazten dutena beraien harreman eta praktika horiekin erlazionatuz.

Partaidetza kolektiboaren espazio sozialetara hurbiltzeko, Euskal Herriko mugimendu sozialen arloko talde eta erakunde sozialetako parte-hartzaileak gonbidatu ditugu gure praxi kualitatiboetara. Hain zuzen ere, ondoko esparruetakoak: antimilitarismoa, talde feministak, hizkuntza eta euskal kultura, elkartasuna eta garapenerako lankidetzak, okupazioa eta bakegintza.

Mugimendu sozialen praxian eta harreman-sareetan ari direnak zein sektore sozialetakoak diren edo nolako kokapen sozio-estrukturaletan aurkitzen ditugun ikerketa enpiriko askoren aztergaia izan da. Azterketa horiek bat datoz mugimendu sozialen partaideak hiru sektore sozialetako agenteekin identifikatzen: 1) Erdi-mailako klaseko langileak, ikasketak dituztenak eta zerbitzuen sektorean lan egiten dutenak, batez ere hezkuntzan, osasunaren edo administrazioaren arloan. 2) Merkatutik kanpo dauden sektoreak, integratuak (ikasleak eta etxeakoandreak) edo integratugabeak (langabezian edo aldizka langabezian dauden gazteak). 3) Antzinako erdi-mailako klasea, beraien bizimodu tradizionala mehatxatuta ikusten duen jendea (nekazariak, dendariak, artisauek eta modu autonomoan lan egiten duten beste sektore batzuk)³.

2. «Jendeak esan zidana lagungarria izan zen gertatu zena azaltzeko, eta nik ikusi nuena lagungarria izan zen jendeak esan zidana azaltzeko» Whyte (1961) *Street Corner Society* liburuan. Miguel Beltrán-ek aipatua: *Ibidem* (42. or).

3. Azterketa sozio-estruktural horien inguruan, Mario Diani-k zein Jesus Casquette-k iturri berberak aipatzen dizkigute: Parkin, 1968; Cotgrove eta Duff, 1980; Offe, 1985; Kriesi, 1989; Inglehart, 1991; Maheu, 1995; Wallace eta Jenkins, 1995. Ikus. "Las redes de los movimientos. Una perspectiva de análisis" Diani, Mario. Eta Ibarra 1998 (254) eta Casquette 1996 (150).

Azterketa enpiriko sozio-estrukturalen arabera, hiru sektore horietatik mugimendu eta erakunde sozialetan ari den sektorerik garrantzitsuenak, kuantitatiboki zein kualitatiboki, erdi-mailako ikasle unibertsitarioak eta erdi-mailako langileak dira (irakaskuntza, kultura, gizarte-lana, artea eta komunikazioa) (Riechmann, 1994: 83). Hain zuzen ere, prozesu produktiboetik eta merkatuaren logika lehiakorretik urrunen dauden sektoreak. Izan ere, azkeneko hamarkadetan mugimendu sozialek adierazten dituzten gatazka sozialak (ingurumena, antimilitarismoa, elkartasuna...) ez lirateke klase edo adin-taldeen arteko antagonismoen adierazgarri, baizik eta merkatuaren dinamika produktibista eta lehiakorretik hurbilago edo urrunago dauden sektoreen arteko antagonismoaren adierazgarri (Riechmann, 1994: 83-84). Gure azterketari dagokionez, definitu ditugun helburuen arabera, ez zaigu interesatzen bi sektore horietan produzitzen diren diskurtsoak kontrajartzea —hori beste azterketa interesgarri baten edukia izan badaiteke ere—, baizik eta mugimendu sozialetan parte hartzen duten sektore sozialetan nolako produkzio diskurtsiboak ari diren berregiten, partaidetza kolektiboaren praxian ari direnen artean eta praxi horretan ari ez direnen artean.

Horrela, gure diseinu teknikoak mugimendu sozialetan parte-hartzearekin loturik dauden kokapen sozio-estrukturaletan bilatu ditu praktika kualitatiboetako gonbidatuak: batzuk egintza kolektiboaren praxietan eta harreman-sareetan ari dira; besteak, kokapen edo ezaugarri sozio-estrukturalak berdinak izanda ere, talde, praxi eta harreman-sare horietan ari ez direnak. Era berean, unibertso sinboliko nagusiei dagokienez (ideologiak: ezkerra/eskuina, abertzale/ez abertzale; erlijioa: kristau praktikantea, kristau ez-praktikantea, agnostikoak...), autodefinizio ezberdinetako jendea gonbidatu nahi izan dugu, egintza kolektiboaren harreman-sareetan zein besteetan. Ondoko banaketa honen arabera gauzatu ditugu praxi kualitatiboak:

	Klase ertaineko irakaskuntzako eta administrazioko langileak	Klase ertaineko ikasleak
Partaidetza kolektiboaren praxietan ARITUAK	eztabaida-taldea (1); elkarrizketak (3); hiruko taldeak (3)	eztabaida-taldea (2); elkarrizketak (3); hiruko taldeak (3)
Partaidetza kolektiboaren praxietan EZ-ARITUAK	eztabaida-taldea (1); elkarrizketak (3); hiruko taldeak (3)	eztabaida-taldea (2); elkarrizketak (4); hiruko taldeak (3)

Beraz, diseinu tekniko honetarako erabili ditugun ardatz nagusiak bi izan dira:

1) Kokapen sozio-estrukturala, talde eta mugimendu sozialen partaidetzarekin loturik dauden kokapenetan zentratua: klase ertaineko ikasleak (unibertsitarioak eta lanbide heziketakoak); eta klase ertaineko zerbitzueta langileak (irakasleak eta administrazioetako langileak).

2) Partaidetza kolektiboa: prozesu sozialetan edota politikoetan parte hartzeko eta eragiteko ageriko borondatearekin partaidetza kolektiboaren praxi eta

harreman-sareetan ari direnak eta, bestetik, praxi eta harreman-sare horietan ari ez direnak.

Guztira, 6 eztabaida-talde (ET), 12 hiruko talde (HT) eta 13 elkarrizketa personal (EP). Hortaz, praktika kualitatibo horietara, guztira 90 pertsona inguru gonbidatu ditugu.

3. Globalizazioari buruzko diskurtso sozio-ideologikoen produkzioa

Elkarrizketa eta gainerako praktika kualitatiboen azterketa hiru urratsetan egin dugun lana izan da: lehenengo eta behin, transkripzioen irakurketa osoa eta orokorra egin dugu grabatutako zintak entzuten genituen bitartean. Lan horretan, diskurtsoaren produkzioaren momentu esanguratsuei erreparatu diegu: giroari, azalpenen doinuari, isiluneei, barreei, ironiei...

Behin hori eginda bigarren irakurketari ekin diogu, esanahi aldetik pisu handiena zituzten elementuak azpimarratuz: kontzeptuak, eufemismoak, esaldi amaigabeak, metaforak, konparaketak, perifrasiak, azalpen beharrik ez duten esaldiak, etab. Horrela, gonbidatuak eraikitzen ari ziren normaltasunaren parametro nagusiak identifikatu ditugu. Izan ere, kontakizunean modu koherentean eraiki nahi duten errealtatearen irakurketa normal hori geure egiteko, bere elementurik esanguratsuenak geureganatu behar ditugu; bere zentzu osoa betetzeko, saturatzeko edo harrapatzeko identifikatu egin behar ditugu kontakizunaren elementurik esanguratsuenak.

Hirugarren urratsa, diskurtsoak eraikitzea eta, tipologia edo mapa topologiko baten bidez, helburu moduan genuen espazio sozialetan (praktika- eta harreman-sare zehatzetan) nolako diskurtso ideologikoak polarizatu ditugun irudikatzea. Hau da, arestian aipaturiko elementu esanguratsuak harremanetan jarri, ordenatu eta egituratu ildo interpretatzaile baten arabera, diskurtso sozio-ideologikoen deskripzioa egin ahal izateko. Azkenik, azterketa honek dituen helburuen arabera interpretatu beharko dugu diskurtsoen analisia; hau da, egindako analisiak erantzun nahi genituen galderak erantzuteko balio izan duen ala ez aztertu beharko dugu. Jarraian hirugarren urrats horren emaitza aurkeztuko dugu; hots, eraiki ditugun diskurtsoen banaketa eta antolaketa, diskurtso bakoitzaren elementu tipikoak deskribatuz.

Ikus dezagun diskurtso sozio-ideologikoen produkzioa nolakoa izan den eta gure azterketa interpretatzaileak nondik nora jo duen. Ondoko hauek dira bereizi ditugun diskurtsoak; labur bada ere, diskurtso bakoitzean normaltzat jotzen den errealtatearen irakurketa erreproduzituko dugu.

Adaptazioaren diskurtsoa: globalizazioa eta gizartearen aldaketa-joerak datozten bezala onartu beharra dago, aurrerabideari ezin zaio uko egin. Alde onak eta txarrak izango ditu eta zenbait gauza galduko ditugu; baina, oro har, bizi-baldintzak etengabe ari dira hobetzen, eta etorkizunean ere horrela izango da. Ezberdintasun sozialak beti egon dira eta egongo dira, baina aukera berriak zabaltzen ari dira, aukera horietaz baliatzen jakin behar dugu. Bazterrean geratu nahi ez badugu integratu egin behar gara, jarrera irekia eduki behar dugu; jarrera irekia izanik, zenbat eta lehenago integratu eta adaptatu hobeto.

Ezintasunaren diskurtsoa: globalizazioaren planteamendu orokorrak oso polita ematen du, mundua gero eta batuago dago, batera daukaguna indartzen da, ekonomia bakarra... Gainera datorkigun gauza bat denez, bada, ongiatorria egin beharko diogu; baina, praktikan, gaur egungo aldaketa-joera horiek kezkarriak dira, etsipenez eta mesfidantzaz ikusten ditugu. Dirua, merkatua eta kontsumismoa dira nagusi eta, nahi eta nahi ez, korrante horrek eramaten zaitu; oreka pertsonala galtzen ari gara (estresa, antsietatea...). Politu eta onuragarri gisa aurkezten digutenak errealitatean ez du onura handirik ekartzen, eta jende asko kanpoan geratzen ari da. Gauzak beste era batera eramateko boterea elite politikoei eta ekonomikoek daukate, baina ez daukate borondaterik. Gobernuz kanpoko erakundeak eta gizarteko beste talde batzuk ahalegintzen dira gauzak zuzentzen, eta, horixe lagundu behar zaie; etsigarria bada ere, ezin da beste ezer egin, politikaren mundua oso biziata baitago.

Itxaropenaren diskurtsoa: globalizazioa eta gaur egungo aldaketa-joerak oso kezkarriak dira. Giza baloreak bazterrean geratu dira eta etekina besterik ez da bilatzen. Beharrezkoa da aldaketa, gure bizimodu hau ez baita eutsigarria, ezta mundu osoan aplikatzeko modukoa ere. Gauzak alda daitezke geure baloreen aldaketa gerta dadinean; oraingo kontsumismoa eta materialismoa bigarren mailan utzi eta, giza baloreak berreskuratuz, beharizan handiena dutenei laguntzeari lehentasuna emanez. Aldaketaren itxaropena zenbait arlotan dago: Gobernuz kanpoko erakundeen lanean, belaunaldi berrien bestelako heziketan eta, batez ere, bizimodu apalagoa eta elkartasunezkoa eramateko, norberarengan egin behar den aldaketan.

Aurkakotasunaren diskurtsoa: globalizazioa eta gaur egungo aldaketa-joerak kapitalismoaren hegemonia eta esplotazioa ari dira zabaltzen, inoiz baino indar handiagoz. Botere politikoa multinazionalen esku dago eta jendea engainatuta bizi da/gara kontsumismoaren itxurazko zorientasunean. Lehiakortasunaren eta kontsumoaren kultura inposatzen ari da munduan, eta kulturen eta gizarte-ereduen dibertsitatea arrisku bizian dago. Oraingo joerei buelta eman beharko litzaieke, eta horretarako aurre egin behar zaie politika neoliberalen arduradunei eta erakundeek. Borrokatzeko eta inertzia dominanteari aurre egiteko bide bakarra kolektiboki antolatzea da; hainbeste injustizia eta inposaketaren aurrean errebelatu beharra dago.

4. Diskurtso sozio-ideologikoen interpretazioa azterketaren helburuen arabera

Material enpirikoa oinarrizko lau diskurtso sozio-ideologiko horietan egituratu ostean, eta diskurtso bakoitzak irudikatzen duen aldaketa sozialaren normaltasuna (normaltzat jotzen den irakurketa) deskribatu ostean, gure analisiaren hurrengo urratsak ondokoak izango dira: batetik, gure azterketak zehaztu zituen helburuen arabera diskurtsoak interpretatzea eta, bestetik, diskurtsoen topologia soziala egitea; hau da, diskurtso bakoitza zein espazio sozialetan (praktika- eta harreman-sare zehatzetan) produzitu den kokatzea. Horrekin batera aztertuko dugu oinarrizko diskurtsoen artean zein elementu bateratu edo gainjartze dauden; hala nola, oinarrizko diskurtso bakoitzaren baitan zein posizio diskurtsibo ezberdin

bereiz daitezkeen. Azkenik, horren guztiaren arabera, azterketaren helburuei nolako erantzuna emango diegun ondorioztatuko dugu.

Lehenengo helburu moduan, aldaketa sozialei eta globalizazioari buruzko pertzepzioak aztertu nahi ditu geure azterketa honek; nolako atzemate edo irakurketa ezberdinak dauden eta norainoko lotura daukaten partaidetza kolektiboaren praxietan aritzearekin edo ez aritzearekin. Bigarren helburu moduan, gizarte-produkzioa eta gidaritza nolako indarren esku irudikatzen den aztertzea definitu dugu. Ikus dezagun, helburuz helburu, oinarritzko diskurtsoen azterketak nolako interpretazioetara garamatzen.

4.1. Aldaketa sozialei eta globalizazioari buruzko pertzepzioak

Lehenengo helburuari dagokionez —aldaketa sozialei eta globalizaziori buruzko pertzepzio ezberdinei dagokienez— oso jarrera diskurtsibo ezberdinak aurkitzen ditugu oinarritzko lau diskurtsoetan. Ikusi dugun bezala, adaptazioaren diskurtsoa globalizazioaren irakurketa positiboa eta gartsua da: globalizazioak aukera berriak zabaltzen ditu, irekiago bizitzeko aukera ematen du, norberarena bakarrik ez, besteena ere ikusarazten du. Aurrerapen teknologikoa, zientziaren aurkikuntzak eta informazioaren eskuratze zuzena lirateke, adaptazioaren diskurtsoan, globalizazioarekin lotzen diren adierazlerik adierazkorrenak. Joera horiek guztiak modu baikorrean ikusten dituzte, eman egiten duzu eta jaso egiten duzu; ona da eta polita, gehiago aberasten zara:

Yo creo que da pie a que se desarrolle más porque si cada uno funciona a su manera, lo que está haciendo, en el fondo, es encerrándose dentro de su parcela y no comunicándose con el exterior. Entonces, creo que, si es global todo, todos nos podemos comunicar con todos, tranquilamente y creo que mejor. Por ejemplo, cuando se hizo la Unión Europea, antes para pasar de un sitio a otro tenías que pasar por la aduana, y ahora es más cómodo, ahorras más, tu identidad la sigues manteniendo, y encima te sigues enriqueciendo con lo de los demás. Me parece que es bueno, y bonito, vamos, el saber..., porque además te aportan algo, y saber que tú aportas algo a los demás. Pues bueno, cuanto más global sea, yo creo que mejor, más te enriqueces... (EP.12: Ekonomiako ikaslea. Erakunde sozialetan ez.)

Prozesu horren kontra egotea jarrera itxia edukitzea da, norberaren mundu partikularretik atera nahi ez izatea, «encerrándose dentro de su parcela y no comunicándose con el exterior». Aurrerapen eta aurkikuntza teknologikoek ongizatea eta bizimodu hobea ekarriko dute, eta zabaltzen ari diren aukera berriak aprobetxatu beharra azpimarratzen dute:

Las nuevas tecnologías, Internet, a mí me parece lo más... lo más novedoso y lo más importante. ...que estás viendo por lo tanto hummm, los grandes negocios, las grandes cosas y los grandes saltos. ¿Quién los está haciendo? Pues Internet, Internet ahora pues... Es una cosa, es una cosa, parece que Internet tiende a ser en algún caso multiplicado por seis, y así es muchísimo mejor organizador, conoces o puedes reconocer ¿no? Y eso es importante. A mí me parece que lo más fundamental pues esa cosita pequeña, que tú vas a tu casa y que accedes a un mundo. (...) Sí, yo creo que se avanza hacia un mayor bienestar. Yo soy muy optimista. Yo lo veo así. Yo creo que la información es poder, es muy claro, bueno... es poder bueno y es poder malo, claro, pero en principio es poder... Yo creo que decir "no nos vamos a meter aquí porque demasiada información nos puede llevar a

tal...” ¡No! ¡Esto hay que aprovecharlo!, quiero decir ¿Que tenemos mucha información? También podemos mandarla... Yo creo que es el juego en el que se está hoy en día. O sea, a mí me parece un avance, El Avance, yo creo que estamos ante algo que todavía no controlamos muy bien a dónde nos lleva. (...) Aquí somos un poco paletillos todavía (EP.8: Jaurlaritzako teknikaria. Erakunde sozialetan ez.).

Oro har, aurrerago ikusiko dugun bezala, garapen sozialaren ikuspegi lineala irudikatzen dute, etengabeko aurrerapena: “El avance”. Zentzu horretan, oso adierazkorra da ondoko eufemismo hau: «Aquí somos un poco paletillos todavía». Izan ere, “paleta”, edo modu leunago eta maitagarriago batez “paletillo”, esangura eta signifikazio handiko izenlaguna dugu; herri txikietako pertsona xeheak izendatzen ditu, iraganeko bizimoduan gelditu direnak eta, ustez, bizitza eta mundu modernoaren esperientzia oso mugatua eta urria daukatenak. Horiei kontrajartzen zaie hiri modernoetako pertsona irekiak, kosmopolitak, iraganeko bizimodu tradizionalaren loturak eten dituztenak eta mundu modernoan mugitzen dakitenak. Beraz, esapide horrekin, azkeneko berrikuntzak onartzeko dauden erresistentzietan eta bizimodu berrietara adaptatzeko ditugun zailtasunei egiten zaie erreferentzia; beste toki batzuetan, aldiz, dagoeneko moldatu dira eta aukera berriei baliatzen ari dira, horiek gu baino aurreratuago daude eta erreferentzia dira, horiekin homologatu beharra dago:

Me gustaría creer que sí, que los avances sirven para ir acabando con el hambre, las guerras... A veces lo pienso y me parece que sí, que ojalá sea eso. Pero, en principio, me parece que cada cual va a lo suyo y para atrás miras poco. Tú miras para adelante, tu estás aquí y miras para adelante: joder qué bien, a ver si consigo esto! (...) A nivel global, cuanto más evolucionemos, otros más atrás se quedarán, no tiene solución porque todos tendemos a lo mejor siempre (EP.12: Ekonomiako ikaslea. Erakunde sozialetan ez.).

Aurrerapenaren linealtasuna funtsezko erreferentzia da «para atrás miras poco, tú miras para adelante»; aurrerabidean duten sinismena ere oso modu argian adierazten dute, aurrerapenek ezinbestean aurrerabidea ekartzen dute: «cuanto más evolucionemos otros más atrás se quedarán». Baieztapen horren ziurtasuna eta ezinbestekotasuna erabatekoa da, hain zuzen ere, ziurtzat hartzen delako giza portaeraren berezko joera egoista eta utilitarista: «me parece que cada cual va a lo suyo y para atrás miras poco. Todos tendemos a lo mejor siempre». Eboluziozko ikuskera lineal eta utilitaristaren beste adierazle interesgarri bat litzateke nola irudikatzen den, etorkizunari begira, aurrerapen eta aukera berrien zabalkundea:

Todavía es mundo lateral, es un mundo desarrollado, civilizado, capitalista, o lo que quieras decir (...) ¡claro!, la otra parte también tiene que tener otra de esas ventanas abiertas y eso ya es más complicado, todavía es complicado... Tú te vas a Malí y claro, sí, sí que hay, pero hombre no es lo que hay aquí, lo que pasa es que todo esto va muy rápido, va muy rápido. No es como antes: hasta que se desarrollaba una tecnología, pasaban muchos años y hasta que se instauraba, y tal. Ahora no. Ahora va rápido. Y no es caro, es barato. Es cuestión de poner cuatro satélites, de poner cuatro tonterías, y no es muy caro. Yo creo que ahí es donde están un poco... los principales cambios, porque tendemos a unificarnos a medida que nos globalizamos... (...) Yo creo que la tendencia es de igualdad en general, es de igualdad, lo que pasa que estamos en el principio fuerte. Principio fuerte que para determinadas cosas siempre genera desigualdad. (...) Ahora tienes más oportunidades, y eso no

significa que no tengas que saber utilizar esos medios, que no todo el mundo sabe, pero sabes que eso está ahí, con el tiempo se irá sabiendo y se va popularizando, y entonces es eso. Pero claro, para mí eso es igualizador. Matizado ¿no?, matizado, es que tienes que partir de una base... (EP.8: Jauriaritzako teknikaria. Erakunde sozialetan ez.)

Bi elementu iruditu zaizkigu bereziki esanguratsuak (esanguraren adierazleak); batetik, mundu mailako ezberdintasunei erreferentzia egiteko erabilitako kategoriak: gurea da mundu “desarrollado”, “civilizado”, hain zuzen ere, modernizazioaren ikuspegi eboluzionistatik sortutako kategoriak gizarte-garapen linealean eta jarraituan dauden maila ezberdinak izendatzeko. Baina, aldi berean, kategoría horien nolabaiteko problematizazioa onartzen da «o capitalista, o lo que quieras decir...». Garapen-mailaren araberrako mailaketaren nolabaiteko kuestionamendu inplizitua onartzen da, baina aurrerapenaren ikuspegi eboluzionista zalantzan ipini barik. Izan ere, progresoaren inguruko baikortasuna eta berdintasuna sortzeko duen joera («para mí eso es igualizador») defendatzen dute, eboluzioaren etengabeko hobekuntza baieztatuz; denboraren poderioz jende guztiarengana ailegatzeko hobekuntza: «con el tiempo se va popularizando». Progresoa denbora historikoaren baitan dago; aurrerago aztertuko dugunez, denboraren jarioak, historia-aren eboluzioak bereganatzen du gizarte-gidaritzaren protagonismoa, bizi-maila etengabe igotzen baita ezinbestean:

Creo que todo va a seguir como hasta ahora, sólo que si yo ahora tengo X y él X+3 pues, luego, yo voy a seguir teniendo X y él X+3, sólo que el nivel de vida de los dos habrá subido porque ha subido en general. Yo creo que siempre se irá mejorando porque siempre se inventarán cosas nuevas, yo creo que siempre será mejor (ET.3: Lan-harremanetako ikasleak. Erakunde sozialetan ez. Leioa eta Ezkerraldea.)

Oro har, globalizazioaren eta aurrerapen teknologikoen eskutik datozen berrikuntzek bizimodu errazagoa eta erosoagoa irudikatzen dute. Izan ere, zalantzan ipintzen ez den irizpidea da erosotasunak mugiarazten duela gizabanakoa:

Te dan muchas facilidades y las aceptas, cuanto más mejor, si ahora puedes comprar desde casa pues mejor... son facilidades que igual no son necesarias pero te acostumbras a ellas. Al final tú buscas tu comodidad, no es lo mismo ir de tienda en tienda o ir a una sólo y comprarlo todo, buscas tu comodidad (ET.3: Lan-harremanetako ikasleak. Erakunde sozialetan ez. Leioa eta Ezkerraldea.)

Diskurtso sozio-ideologiko hau partaidetza kolektiboaren praxi- eta harreman-sareetan aritzen ez diren zenbait taldek (ET.3, ET.5, HT.5, HT.11) eta elkarrizketatutako (EP.8, EP.12) produzitu dute, talde edo erakunde sozio-politikoetan ez dauden klase ertaineko ikasle unibertsitarioek eta administrazio-ko langileek.

Baina, ez dugu hori diskurtso sozio-ideologiko bakarra profil horretako elkarrizketatuen artean. Izan ere, ezintasunaren diskurtsoan ikusi dugun bezala, profil horretako beste elkarrizketatu batzuek bestelako pertzepzio anbibalenteagoa irudikatzen dute aldaketa sozialen eta globalizazioaren inguruan. Globalizazioak dakartzan onurak eta abantailak onartuz, sakonean duen logika lehiakorra eskluientzat jotzen dute eta desoreka askoren iturri:

Todos los avances son como muy interesados, veo más el lado negativo que el positivo, aunque podría ser superpositivo. Que va a traer ventajas es evidente, pero para todo el mundo... eso ya... para las multinacionales sí, va a ver muchas más ventajas ahora (HT.5: Eskolako irakasleak. Erakunde sozialetan ez. Bilbo.).

La globalización no significa que todos compitamos en igualdad en un mercado abierto y mundial, porque los que tienen la llave tienen más posibilidades, se les abren más puertas. La globalización sirve para abrir mercados y para que los que tienen poder económico lleguen a sitios donde antes no llegaban. Los poderosos son más poderosos gracias a la tecnología. Se abre más la brecha, la diferencia. En parte la globalización esconde lo mismo de siempre. Todo está disfrazado (HT.4: Udaletxeko teknikariak. Erakunde sozialetan ez. Bilbo.).

Giltzaren eta atearen metafoaren bidez, prozesuan atzematen diren asimetriak adierazten dituzte; aukera berriak ez dira guztiontzako: «los que tienen la llave se les abren más puertas». Asimetría edo desoreka hori historian errepikatzen den konstante bat da: «en parte la globalización esconde lo mismo de siempre, todo está disfrazado». Betikoa izatea etsipenez onartu beharreko aspektua balitz bezala baieztatzen dute; berdintasunaren erreferentziako printzipio sinbolikoari errealitatean dauden ezberdintasunak nagusitzen zaizkio.

Horrela, gehiegizko abiadurak, bizimoduaren homogeneizazioak eta logika utilitaristak eta lehiakorrak dakarte uholdean galduta bezala ibiltzea (estresa, antsietatea, bakardadea eta erreferentzi gabezia) dira bigarren diskurtso honetan gehienbat azpimarratzen diren kategoriak eta esangurak.

Pues mira, me vienen a la cabeza dos cosas. Primero, el hecho de poder acceder en todo momento a culturas diferentes, es un..., te abre muchísimo la mente. O sea, puedes estar, entender o saber cosas que antes igual no tenías ningún acceso, porque es global, o sea, porque es de todos, porque puedes tener acceso a cualquier parte del mundo, a cualquier cultura, a lo que sea. Porque todo es uno. Porque se está haciendo todo uno. Pero ... al mismo tiempo, me parece un poco perderse. Porque te descentra. Te quiero decir: yo creo que fundamentalmente la persona es donde está, o sea, lo concreto. Yo estoy viviendo aquí, esto es lo que soy, esto es lo que tengo aquí, esto es lo que tengo que comprender, esto es lo que mirar. Entonces, si me empiezo a perder por otros campos, por otras culturas, por otros pueblos, por otros temas, por otros niveles, yo creo que es como descentrarse un poquito también. Entonces, es que es eso. Por una parte, lo veo muy bien, porque lo que te hace es te expande un poco a ti mismo. Pero, por otra parte, te descentra un poco también. O sea, ahí estoy un poco con la cosa de... ¡No sé por dónde tirar! (EP.7: Unibertsitateko AZPko langilea. Erakunde sozialetan ez.)

Joera horiek gaur egun duten indarrak nolabaiteko kontraesana sortzen die: kanpoan geratu nahi ez, baina eredu horren atsekabea atzemanda. Ez bazara dinamika horretan sartzen (ez bazara indartsua eta lehiakorra; ez badituzu autoa, telebista, oporrak) frakasatua zara, bazterrean geratzen zara: «Todo pasa por ahí y quedarte fuera.... ves los anuncios de la tele y dices ¡ya no vivo en el mundo!, una angustia que te entra... (EP.11: Arte Ederretako ikaslea. Erakunde sozialetan ez.)

Esan bezala, globalizazio-prozesuarekiko anbibalenteagoa den ezintasunaren diskurtso hori «por una parte lo veo muy bien, pero por otra te descentra un poco»,

partaidetza kolektiboaren praktketan aritzen ez diren elkarrizketatuek produzitu dute. Izan ere, eztabaida-talde batzuetan, adaptazioaren diskurtso baikorrari kontrajarri zaio eszeptikoagoa den diskurtso hau; zenbait momentutan, bereziki emankorra eta adierazgarria izan da bi pertzepzio horien arteko eztabaida:

— La globalización es un sinónimo de injusto, ya sólo la palabra es negativa. Globalización, ¿Qué es globalización? Algo que va a beneficiar a los que ya se están beneficiados, y la situación de los que están mal va a ir a peor... Lo que ves en la tele cada vez que hablan de globalización es a los de siempre reuniéndose con los de siempre y los demás fuera protestando. Es un holding de los países ricos del mundo que excluye al resto, a los que no tienen una cuota de mercado, por lo menos eso parece. Intentan hacer ver las cosas de otra manera, pero...

— Yo... es un tema que no me interesa demasiado, porque todavía estoy estudiando... no lo relaciono ni con una cosa ni con otra, pero creo que todo va a seguir como hasta ahora, sólo que si yo ahora tengo X y él X+3 pues, luego, yo voy a seguir teniendo X y él X+3, sólo que el nivel de vida de los dos habrá subido porque ha subido en general.

— Yo no creo que vaya a subir el bienestar, subirá la cantidad de dinero que tienen los que tienen la sartén por el mango. Con las nuevas tecnologías se puede hacer todo desde casa y no vas a saber ni quién es tu vecino, y para mí eso no es bienestar, yo prefiero salir, y no conocer a gente por la pantalla de ordenador.

— Yo creo que sí se mejora, no es lo mismo la vida que tenía mi madre cuando vivía en casa de mis abuelos que la vida que tengo yo viviendo en su casa, es completamente distinto, yo tengo el doble de facilidades para todo. Y el día que yo tenga hijos será igual... Yo creo que siempre se irá mejorando porque siempre se inventarán cosas nuevas, yo creo que siempre será mejor.

— Depende a lo que le llames vivir mejor, por ejemplo mi abuela me decía que cuando ella era pequeña no necesitaba tantos chismes para jugar y se lo pasaban que te pasas todo el día para arriba y para abajo, y eso que nació en un pueblo perdido de Burgos... Y mi abuela no cambia éso por la play-station 2 con DVD y no se qué...

— Pero no vas a mirar sólo lo malo, también podemos mirar lo bueno; por ejemplo, mi abuela tenía que estar todo el día pegada a su hija y ahora si yo tengo hijos puedo estar en la cocina y como han inventado el aparato ése que se oyen los ruidos de la otra habitación pues puedo estar tranquila. La play-station igual es mala pero también los niños ahora son más listos y por algo será...

— Sí, son más inteligentes pero también más egoistas, más individualistas... ¡ésto es mío y no me lo toques! (ET.3: Lan-harremanetako ikasleak. Erakunde sozialetan ez. Leioa eta Ezkerraldea.)

Aurrerabide etengabearen konbentzimenduari eta konfiantzari, eszeptizismoa eta mesfidantza kontrajartzen zaio. Ezintasunaren diskurtsoan baieztatzen den globalizazioaren irakurketa eszeptikoak kezka eta mesfidantza ditu iturburu; aurrerapenak eta aldaketa-joerak teoriarik onuragarriak izan daitezke, baina errealtatean ikusten diren ondorioek ez dute baikortasunerako motiborik ematen, mesfidantzarako baizik:

Aurrerapen horiek, elikaduran, osasunean, zientziaren aurrerapenak... oso ondo, baina badirudi horien ondorioak ez direla iristen munduaren beste aldera, ez?

Alderantziz, gero eta pobre gehiago, gero eta gose gehiago, gero eta gaixotasun gehiago... Teorian helburu horiek eta aukera horiek dituzten abantailak nik ez ditut ikusten praktikan, ondorioetan. Osotasuna hartuta, aipatzen diren alde on horiek gero praktikan ez ditut ikusten. Ez dut ikusten hainbeste aurreratu duenik edo hobetu denik, batez beste, jendearen bizimodua (ET.5: Eskolako irakasleak. Erakunde sozialetan ez. Donostialdea).

Aurreko diskurtsoarekin alderatuta progresoa edo aurrerapena bera, bizimoduaren etengabeko hobekuntza gisa, zalantzan ipintzen da; globalizazioaren aurrerabide-ereduak aurrerabidea denik ukatzen ez bada ere: «Nik kontra ez daukat argumento fuertirik, ikusten dut hori oso sartuta dagoela eta sartu beharra dagoela, erronka ikaragarria daukagu» (ET.5: Eskolako irakasleak. Erakunde sozialetan ez. Donostialdea). Hala ere, zalantzak eta kezkek dira nagusi, oso kezkagarria iruditzen baitzaie dirua, merkatua eta kontsumismoa hartzen ari diren nagusitasuna, kezkagarria bi motibo nagusigatik: batetik, munduko desorekak eta ezberdintasunak gero eta handiagoak iruditzen zaizkielako; bestetik, gure bizimoduak zurrumbilo edo korronte indartsu batean mugiarazten gaituelako, eta oreka pertsonala galtzeraino eramaten gaituelako:

La gente cada vez está más perdida, no sabe lo que quiere, vas como en una marea, una marea humana. (...) Nos hacemos cómodos, muchas veces entras en una rueda: lo hago así porque siempre se ha hecho así, para qué me voy a molestar si esto es más cómodo. O empiezas pero como ves que es complicado al final lo dejas... hay bastante comodidad e impotencia (HT.4: Udaletxeko teknikariak. Erakunde sozialetan ez. Bilbo.).

Ezinbestean eramaten zaituen uholdearen irudikapen horren bitartez norberaren noraeza eta ezina adierazten dute, nolabaiteko onarpen etsitua gizarte-aldaketek ezartzen duten derrigortasunaren aurrean. Beraz, esan genezake, kritika ideologikoa edo politikoa baino gehiago, arlo existentzialei eta sozialei erreparatzen dien kritika dela: «Kanpora begiratzea besterik ez dago. Ba... estresa... denok joan-etorri beharra... e... ez dakit... naturarekiko lehen zegoen lotura hori ba eteten ari dala eta pixka bat galduta edo gabiltzala horren... zeran...» (EP.10: Aldundiko teknikaria. Erakunde sozialetan ez.)

Hain zuzen ere, itxaropenaren diskurtsoan aurkitzen dugun kritika-modu bera litzateke hori. Errealitatean atzematen duten balore-sistema eta bizimoduaren orientazio-sistema sinbolikoa (dirua, lehiakortasuna, materialismoa...) ez da bidezkotzat eta giza legezkotzat jotzen. Euren ikuspegitik —euren balore- eta signifikazio-sistematik— afektibotasunak, harreman pertsonalak, elkartasunak eta berdintasun printzipioak ez daukate tokirik gaur egungo aldaketa-joera nagusietan:

El tema de la competitividad y de la calidad y de todo eso creo que se está llevando a cotas difícilmente sostenibles. Sí que es necesaria la competitividad, pero no al nivel que se está llevando; ese esquema da de comer al 20% y deja al 80%, a los menos competitivos, totalmente fuera de juego. (...) Cada vez tenemos más cosas, más aparatos, la economía funciona a base de excitar el consumo de la gente de una manera exagerada. Es una gran trampa lo que se está haciendo, lo fundamental es comprar; eso nos hace estar más estresados y depender más de la pela, teniendo en cuenta además que los empleos son más inestables entonces es más complicado todo. (...) Las servidumbres que todo esto nos impone son muchísimas,

estamos atados. Si el bienestar tiene algo que ver con la felicidad está claro que no, que no se va por ahí (ET.6: Unibertsitateko zerbitzuetako langileak eta eskolako irakasleak. Elkarri eta Bakearen Aldeko Koordinakundea. Bilboaldea eta Durangoaldea.).

Amarru edo tranparen irudiaren bitartez, errealitatean atzematen duten itxurakeria adierazten dute: kontsentsu nagusian bizi-kalitateak eta progresoak atsekabea eta diruarekiko dependentzia gero eta handiagoa sortzen dute. Diruarekiko dependentzia hori askatasun ezaren adierazletzat jotzen dute, gero eta lotuago bizitzeko pertzepzioa adierazten dute. Horrekin batera, indarrean dagoen garapen-eredua bidegabea eta eutsiezina iruditzen zaie: «ese esquema da de comer al 20% y deja al 80%, a los menos competitivos, totalmente fuera de juego».

Bestalde, euren burua pribilegiatutzat hartzen dute, erreferentzia nagusia ez delako joera horiek zabaltzen dituzten aukera berriak (eta aukera horietaz baliatzen ari direnekin homologatu beharra, horretara heldu beharra), erreferentzia nagusia guk ditugun aukerak ez dauzkatenak direlako:

Con la globalización yo relaciono el darnos cuenta de la suerte que tenemos, nuestra distancia de Africa es mínima y ¿qué hemos hecho para unos nacer aquí y otros allí? No nos damos cuenta que el 20% de la población tiene un 80% de la riqueza (ET.6: Unibertsitateko zerbitzuetako langileak eta eskolako irakasleak. Elkarri eta Bakearen Aldeko Koordinakundea. Bilboaldea eta Durangoaldea.)

O sea, que esto no es sólomente que te preocupes por tu estética o por tu bienestar económico, sino que hay alguien más al lado, ¡coño! (HT.1: Jauriaritzako teknikaria eta eskolako irakasleak. Medicus Mundi eta Misiones Diocesanas. Bilboaldea eta Durango.)

Azkenik, aldaketa sozialei eta globalizazioari buruzko beste pertzepzio bat aurkakotasunaren diskurtsoan ikus dezakegun kritika da. Lehenengo elementu esanguratsua globalizazioaren kategoria bera zalantzan jartzea da, kategoria ideologikotzat jotzen dute eta ondorioz kontzeptualki zein historikoki jartzen dute zalantzan: «¿globalización? ¡Mundialización!...» (ET.1: Lan-harremanetako ikasleak. BAK, Haika, Gazte komunistak, eta ikasle-sindikatuak. Bilboaldea.).

No sé porque ha cambiado el nombre, es lo mismo que hace dos siglos, liberalización de la economía, privatizaciones..., pero con el apoyo de las nuevas tecnologías. Es exactamente lo mismo y eso trae unos problemas gravísimos, por ejemplo el tema del medio ambiente, esa forma de expandirse el sistema capitalista está destruyendo sus propios nutrientes (ET.1: Lan-harremanetako ikasleak. BAK, Haika, Gazte komunistak, eta ikasle-sindikatuak. Bilboaldea.).

Sistema kapitalistaren edo kapitalismoaren kategoria agertzen zaigu lehenengo aldiz, elementu diskurtsibo gisa. Kapitalismoaren internazionalizazioa eta hedapena ez dira joera berrizat hartzen; globalizazioaren kontzeptuan, kapitalismoaren erabateko hegemonia eta zapalkuntza ezkutatzeko ahalegin ideologikoa atzematen dute: «Ni globalización ni leches, que eso suena a patraña política, a convencer a alguien: ¡jo, vaya palabreja que se ha sacado éste, qué bien habla!» (HT.12: Lanbide Heziketako ikasleak. Gaztetxea eta Abiadura Handiko Trenaren Aurkako Asanblada. Barakaldo.).

Inperialismoa, pentsamendu bakarra, hegemonia kulturala, politika neoliberalak (merkatuen desregulazioa, pribatizazioak...) dira gehienbat azpimarratzen dituzten kategoriak eta esangurak. Irakurketa edo atzemate politikoagoa, eta kontzeptualki landuagoa da:

La lógica del mercado se está imponiendo en todos los ámbitos, se parte del presupuesto de que el discurso dominante del neoliberalismo es algo dado y no se puede luchar contra eso, y así los partidos de izquierda y socialdemócratas están siguiendo a los de derecha con los mismos argumentos. El discurso ideológico es el mismo (ET.1: Lan-harremanetako ikasleak. BAK, Haika, Gazte komunistak, eta ikasle-sindikatuak. Bilboaldea.).

Lehiakortasunean, produktibismoan eta kontsumo individualistan oinarritzen den gizarte-eredua irudikatzen dute, eredu horren inposaketa:

Ba globalizazioarekin lotuta burura datorkidan hitz bakarra imperialismoa da. Berez gizarte edo zibilizazio bakoitzak aitzakiak asmatzen ditu munduan zehar zabaltzeko, garai batean izan zen erlijioa zibilizazioa eta kultura eramateko herri basati edo ignorante haiei, eta gaur egun erabiltzen da merkatu librekoa edo globaltasuna ba justifikatzeko imperialismo hutsa. Imperialismo bai ekonomiko, bai politikoa, bai kulturala (EP.4: Eskolako irakaslea. MOC-KEM).

Manipulazioa, kontrola eta demagogia dira gaur egungo errealitatea irudikatzeke beharrezkotzat dituzten beste kategoria garrantzitsu batzuk. Izan ere, manipulazioaren bidez, itxurazko askatasuna eta zorientasunaren engainua gero eta gehiago zabaltzen direla atzematen dute: «Eurok daukiena da gu engainatzeke gauzarik ederrena: ondo egotea, gustora eta eroso egotea diruak ematen duela. Baliabidez eta aparatoz ondo hornitua egotea bizi-kalitate hobea dela... Zoriontsua naiz... danok bizi gara engainatuta horrengatik» (HT.3: Irakasleak eta ekonomialaria. Arrasate Euskaldun Dezagun (AED). Arrasate.).

Aldaketa sozialen eta globalizazioaren inguruko diskurtso sozio-ideologiko hori, partaidetza kolektiboaren praxi eta harreman-sareetan ari diren zenbait elkarrizketak produzitu dute, eztabaida eta hiruko taldeetan (ET.1, ET.2, HT.3, HT.12) eta elkarrizketa pertsonaletan (EP.1, EP.2, EP.3, EP.4, EP.5 eta EP.6). Baina talde eta erakunde sozialetan ari direnen artean hori ez da izan diskurtso bakarra; izan ere, partaidetza kolektiboaren praxi eta harreman-sareetan ari diren beste elkarrizketatu batzuek giza baloreetan zentratzen den irakurketa despolitizatuago bat ere produzitu dute: itxaropenaren diskurtsoa (ET.6, HT.1, HT.8).

Aurrerago aztertuko dugu azkeneko bi posizio diskurtsibo horien arteko ezberdintasunak nola interpreta daitezkeen; momentu honetan, azterketaren lehenengo helburuari dagokionez (aldaketa sozialen eta globalizazioaren pertzepzioa), beste bi diskurtsoen artean dagoen hurbiltasuna azpimarratzea interesatzen zaigu. Izan ere, ezintasunaren diskurtsoak eta itxaropenaren diskurtsoak aurrerago ikusiko ditugun beste aspektu batzuetan alde nabarmenak badituzte ere, antzera irudikatu dute globalizazioa. Beraz, partaidetza kolektiboaren praxietan ari diren batzuek eta ari ez diren beste batzuek oso produkzio diskurtsibo hurbilak egin dituzte.

Hortaz, partaidetza kolektiboaren aldagaiak argi eta garbi bereizi ditu adaptazioaren diskurtsoa eta aurkakotasunaren diskurtsoa —lehenengoa talde

sozialetan ez dauden aktoreek soilik produzitu dute, eta bigarrena taldeetan dauden aktoreek soilik—, baina ez ditu beste biak bereizi, hain zuzen ere, ezintasunaren diskurtsoa eta itxaropenaren diskurtsoa. Azkeneko bi horietan, partaidetza kolektiboan ari diren batzuek eta ari ez diren beste batzuek globalizazioaren inguruko ikuspegi kritikoa (eta despolitizatu) produzitu dute.

Baina, esan bezala, partaidetza kolektiboaren praxietan ari diren batzuek eta ari ez diren beste batzuek oso ezberdinak diren produkzio diskurtsiboak egin dituzte; hain zuzen ere, adaptazioaren diskurtsoa produzitu dutenek eta aurkakotasunaren diskurtsoa produzitu dutenek.

Azterketa enpiriko honen hasieran aipatu dugun bezala, aldaketa sozialen eta globalizazioaren inguruko diskurtso horiek polarizatzea lehenengo urrats gisa definitu dugu, gizartearen produkzioa eta gidaritza nolako indarren esku atzematen den aztertzeko. Ikus dezagun jarraian, bigarren helburu horren inguruan, nolako posizio diskurtsiboak bereizi ditugun, eta zein taldetan produzitu dituzten irakurketa ezberdin horiek.

4.2. Gizartearen produkzioa eta gidaritza

Gizartearen produkzioa eta gidaritza nolako indarren esku dagoen aztertzean adaptazioaren diskurtsoak irakurketa eboluzionista eta determinista egiten du. Aldaketaren giltzarria eboluzioaren bilakaera geldiezina da, gizartearen bilakaerak beti jotzen baitu aurrera etengabe nahi eta nahi ez:

Denboran dagoen gauza bat da, ezinbestekoa, denborak ekarriko du, datorrena dator o sea que ongi etorria... (ET.5: Eskolako irakasleak. Erakunde sozialetan ez. Donostialdea)

Bai... inebitablea modu batez bai, ze... eboluzionatzen zoazen arabera ba... ez dakit nik, ba teknologi mailan eta aurrerakuntzak ematen dira... bai ekonomian, bai pila bat arlotan... (HT.9: Magisteritzako ikasleak. Erakunde sozialetan ez. Ondarroa, Lekeitio eta Azpeitia.)

Es que... ¡Es inevitable ya! Está en marcha y no hay quien lo pare ya. ¡Hombre!, sí hay quien lo pare, y es el tiempo. Porque el mundo se va a quedar ahí... (HT.2: Unibertsitateko AZPko langileak. Erakunde sozialetan ez. Bilbo eta Erandio.)

O evolucionas con los tiempos o mueres. (...) O te vas renovando o te quedas obsoleto (ET.3: Lan-harremanetako ikasleak. Erakunde sozialetan ez. Leioa eta Ezkerraldea.)

Denboraren erreferentzia da bereziki esanguratsua, denbora historiko lineal baten gidatzen du gizartearen bilakaera, modu automatiko eta aurre-determinatuaz. Nolabaiteko onarpen saihestezina irudikatzen dute: «datorrena dator».

Eztabaida-talde batean, (ET.3: Lan-harremanetako ikasleak. Erakunde sozialetan ez. Leioa eta Ezkerraldea.), irakurketa hori zalantzan jarri eta eztabaida adierazgarria egin zuten:

— Desde mi punto de vista inevitable, desde aquí inevitable.

— Yo creo que la sociedad avanza y no creo que se pueda parar, va avanzando, avanzando...

— Y no sólo es que no se pueda parar, es que como no avances con ella te quedas desfasado, te quedas atrás y no puedes competir ni en el mercado laboral ni en ningún sitio. O evolucionas con los tiempos o mueres.

— Pero... ¿Hasta qué punto es una evolución natural? Es que lo que más me pudre de este asunto es que yo no creo que esto sea una evolución natural, nos van forzando a eso...

— Sí, pero es inevitable.

— Sí que es inevitable. Evidentemente.

— ¡Entonces no es inevitable! Y hay gente que hace cosas para intentar que sea inevitable.

— Pero a esa gente tú la miras como un bicho raro. ¿Qué gente?

— Pues por ejemplo los que se van a Niza a pegar gritos contra la globalización.

— ¿Y qué consiguen?

— Pues nada, pero si no haces nada seguro que no consigues nada.

— No, si no digo que no haya que hacer, pero es que es inevitable. También hay gente que se va al monte y vive de ermitaño, y dices: mira ese loco, ¡dónde va!

— Pero la idea de que son cambios inevitables, que es la evolución de la sociedad, yo no entiendo que sea así.

— Pero tú lo aceptas a bien, a ti no te parece mal, tú usas el móvil...

— Lo uso porque es cómodo, yo asumo mi parte de culpa, no estoy diciendo que sea...

— Aceptas los cambios porque te vienen bien.

— Pero es que a mí todos los cambios no me vienen bien, unos sí y otros no, pero me los imponen todos.

— Los cambios te los ponen, evidentemente, yo no te digo que no. Yo lo que te digo es que tienes que evolucionar con los tiempos... te los impongan o no te los impongan (ET.3: Lan-harremaketako ikasleak. Erakunde sozialetan ez. Leioa eta Ezkerraldea.).

Bi posizio diskurtsibo horien arteko aurrez aurrekoan, nabarmentzekoa da nolako indarrarekin defendatzen den aurrerapenaren nahiaezkotasuna, gizartearen berezko denbora intrinseko batean dagoelako «evolucionar con los tiempos», edo progresoak aurrerantz jotzen duelako modu geldiezinan. Kontzientzia diskurtsiboan ez da adierazten zeintzuk diren indar bultzatzaileak (natura, destinoa, lege metahistorikoren bat...) baina atzeman daiteke gizarteak aurrerabiderako duen berezko joera irudikatzen dutela prozesuaren gidari gisa: «la sociedad avanza, va avanzando, avanzando...».

Bestalde, berezko progreso horren produkzio diskurtsiboa egiten dutenak “gizarteaz” aritzean, kanpoaldean eta eurengandik aparte dagoen errealitate gisa hartzen dute: «es que... como no avances con ella te quedas desfasado»; «la sociedad avanza, va avanzando, avanzando...». Taldea eraikitzen ari den kontsentsuan, jarrera diskurtsibo diskrepantea duenak aktore indefinitu batzuek jokatzeko duten zeregina aipatzen duenean soilik («nos van forzando a eso...», «hay gente que hace cosas para intentar que sea inevitable»), agertzen dira adaptazioaren

diskurtsoan —erantzun gisa— aktoreen inguruko erreferentziak. Erreferentzia horiek bi modutara egiten dituzte; batetik, modu kolektiboan zerbait egiten duen jendeari egiten zaion irudikapena ondorengo irudi hauekin eraikitzen dute: “bicho raro”, “ermitaño”, “loco”; oso irudi esanguratsuak, normaltasun sozialean integrazten ez diren marginatuak. Bestalde, arlo indibidualera jaitsiz, aldaketa sozialak eguneroko praxiarekin duen loturari egiten diote erreferentzia, baina planteamendu disidentea ahuldu nahian; hau da, eztabaida pertsonalizatu egiten dute ahots diskrepantearen kontraesan pertsonala nabarmentzeko: «Pero tú lo aceptas, a ti no te parece mal, tú usas el móvil». Azkenik, onartu egiten dute nolabaiteko inposaketa indefinituaren existentzia, baina aldaketa sozialen izaera kontingentea onartu barik: «Los cambios te los ponen, evidentemente, yo no te digo que no. Yo lo que te digo es que tienes que evolucionar con los tiempos... te los impongan o no».

Dena den, nolabaiteko kontraesana eta tentsioa agertzen da berezko aurrerabidea baieztatzen duen adaptazioaren diskurtso honetan; aurrerapenaren edo progesoaren prozesua automatikoa da, indar inpersonalen esku dago “aurrerapena”, “aldaketa teknologikoa”; baina, aldi berean, oso modu abstraktuan definitzen diren bultzatzaileak ditu gidari: «interes ekonomikoak»; «los que mandan, los poderosos, los que están arriba...». Modu inpersonalizatuan edo urrun eta eraginezin irudikatzen dituzte. Bestalde, badago horiek bultzatzen dutenaz baliatzeko aukera; horrela, aldaketa teknologikoa errentabilitatearen eta interes ekonomikoen arabera mugitzen da, baina, hala eta guztiz ere, beti dago aurrerapen horietaz baliatzeko aukera:

Es el cambio tecnológico, lo que pasa es que el cambio tecnológico se promueve con dinero. Internet no estaría ahí si no le interesase a gente que mueve mucho dinero, que paga millonadas por portales, que... Lo que pasa es que luego cualquiera hace una página web, entonces, claro, ya no necesitas ser millonario, ni tener mucho dinero, prácticamente. Entonces, ¡hombre! los inicios probablemente sean debidos a los grandes intereses económicos, lo que pasa es que después, bueno, pues sí que se puede entrar, se puede entrar. Que un tío edite en Internet una página con canciones en euskera me parece alucinante, porque eso, porque en ningún sitio del mundo tendría ya nada que hacer, o sea no tendría nada que hacer, y entras a esa página y te das cuenta que entra muchísima gente, aunque solo sea por la curiosidad de ver las letras escritas en euskera, aunque sólo sea por la curiosidad, ¿no? Y eso, y la página es una porquería, probablemente... pero bueno (EP.8: Jaurlaritzako teknikaria. Erakunde sozialetan ez.).

Partaidetza kolektiboaren praxi- eta harreman-sareetan ez dauden zenbait taldek (ET.3, ET.5, HT.9, HT2) eta elkarrizketatuk (EP.8, EP.12) produzitu dute progesoaren berezko diskurtsoa. Profil horretako beste talde eta elkarrizketatu batzuek (ET. 5, ET.4, (EP. 7, EP.10, EP. 9, HT. 2, HT. 4), ordea, beste era batera irudikatu dute gaur egungo aldaketa sozialen produkzioa eta gidaritzza. Ikus dezagun, bereizi dugun bigarren posizio diskurtsibo honek nola irudikatzen duen aldaketa sozialen produkzioa eta gidaritzza.

Lehenago eta behin, aurrerapenaren logika geldiezinak ez du aurreko diskurtsoan zuen zentralitatea; produkzio diskurtsiboa beste erdigune baten inguruan garatu dute: merkatuak eta enpresa handiek ezartzen duten etekinaren logika ekonomizistaren inguruan.

El mercado, los que controlan el mercado, las grandes multinacionales... si ahora hay teléfonos a manta es porque Eriksson, Philips y no sé quién más empezó a divulgar porque vieron que era negocio, y en los coches lo mismo (ET.3: Lan-harremaketako ikasleak. Erakunde sozialetan ez. Leioa eta Ezkerraldea.).

Los gobiernos están viendo pasar el tren, intentando subirse con medidas legislativas. Lo que mueve es el mundo empresarial, la economía, el dinero. Unos por sacar sus productos y otros por no quedarse fuera, aislados, y tener que cerrar (HT.4: Udaletxeko teknikariak. Erakunde sozialetan ez. Bilbo.).

Modu gordinean adierazten dute diruaren nagusitasun hori; «No hay ni política ni religión. Dios es el dólar. Todo por el dinero y luego se le pone una vestidura» (HT.2: Unibertsitateko AZPko langileak. Erakunde sozialetan ez. Bilbo eta Erandio.). Imaginario sinboliko nagusiek —ideologia politikoak eta erlijioak— ez daukate lehen zeukaten zentralitatea eta, dolarraren eta jainkoaren arteko parekotasun horrek erakusten digunez, dirua irudikatzen dute gauza guztien neurria eta erreferentzia gisa. Abiadura bizian eta indar handiz ezartzen ari den joera ekonomizista horretan identifikatzen dute aldaketa sozialaren indar nagusia:

Pertsonak, zer bilatzen dugu? Azkenean gure ondo bizitzea, geure interesa, ba pertsona mailan ematen den hori badirudi gizarte mailan ere ematen dela; beti bilatzen da Europarekin homologatzea, ekonomia edo teknologia mailan gu baino gehiago denarekin homologatzea, hori nork sortzen du? Gobernuari nork esaten dio lehiakortasuna eta lehiakor izan beharra? ba ekonomiak, motorra ekonomia dela esan leike (ET.5. Eskolako irakasleak. Erakunde sozialetan ez. Donostialdea).

Etsipenezko sentimenduaz adierazten dute joera utilitarista eta lehiakor horren nagusitasuna, euren burua ikusle inpotente gisa ikusiko balute bezala; horrexegatik, logika horren nolabaiteko onarpen saihestezina baieztatzen dute:

Detrás de todo esto está, por suerte o por desgracia, la rentabilidad económica. La economía es al final la que mueve... en plan altruista se mueve muy poca gente y los que se mueven se los cargan, como el investigador ese... Patarroyo. No me parece que debiera ser así pero resulta que realmente es así, y es lo que al final está consiguiendo cosas buenas, avances, ventajas como las vacunas, etc. (EP.9: Udaletxeko AZPko langilea. Erakunde sozialetan ez.)

Yo creo que los factores económicos, de mercado, pues están ahí. O sea, es mucho más rentable a las empresas, a los grupos de empresas, pues ¡joder! globalizar la aldea común, y el mercado único es el mercado único. Es mucho mejor poder llegar a través de los medios de comunicación, Internet o de grupos de empresas de un mercado o de otro a un mercado que es muy jugoso. Y bueno, pues las empresas están para ganar dinero. Eso sí que no lo duda nadie ¿no?... (HT.1: Jaurlaritzako teknikaria eta eskolako irakasleak. Medicus Mundi eta Misiones Diocesanas. Bilboaldea eta Durango.).

Multinazionalak eta banketxeek errentagarritasuna bilatzen dute, eta horretarako lehiakorrak izan behar dira, errealitate horren indarra eta nagusitasuna onartu behar da; nolabaiteko kontraesan axiologikoa sortzen badie ere, «por suerte o por desgracia», hasierako anbiguotasun horrek aterabidea aurkitzen du geroko onarpen pragmatikoan: «No me parece que debiera ser así pero resulta que realmente es así, es lo que al final está consiguiendo cosas buenas, avances, ventajas...». Horrela, aldaketa sozialen produkzioa eta gidaritza indar horien esku

kokatzen bada ere, onartu egiten da —ez da zalantzan jartzen— indar ekonomiko horien logika saihestezina «las empresas están para ganar dinero, eso sí que no lo duda nadie, ¿no?». Onarpen hori izango da, hain zuzen ere, elementu diskurtsibo bereizgarria gidaritza ekonomikoaren irudikapen antagonistagoa egiten duen diskurtsoarekin alderatuta.

Gidaritza ekonomikoaren jarrera diskurtsibo hori ezintasunaren diskurtsoan zein itxaropenaren diskurtsoan aurkitzen dugu. Partaidetza kolektiboaren praxietan ari diren batzuek (ET.6, HT.1, HT.8) eta ari ez diren beste batzuek (ET. 5, HT. 2, HT.7, EP.7) ere produzitu dute.

Partaidetza kolektiboaren praxietan ari diren beste batzuek (ET.1, ET.2, HT.3, EP.1, EP.2, EP.3, EP.4), aldiz, bestelako elementuak signifikatu dituzte aldaketa sozialen produkzioaren eta gidaritzaren inguruan. Gizartearen berezko eboluzioa baieztatzea amarru ideologiko onartezina iruditzen zaie, gaur egun oso zabaldua dagoen engainua: «Intentan convencernos de que es algo inevitable y que no hay marcha atrás, quieren imponer esa idea» (ET.1: Lan-harremanetako ikasleak. BAK, Haika, Gazte komunistak, eta ikasle-sindikatuak. Bilboaldea.):

Eso es lo que nos quieren hacer creer, tiene su propia lógica, claro, pero nos quieren hacer creer ¡para qué vas a hacer nada si no vas a conseguir nada! Ese es el mensaje subliminal todo el rato (EP.1: Unibertsitateko AZPko langilea. Bakearen Aldeko Koordinakundea.).

Aurkari edo arerio baten erreferentzia dago, gauzak bere erara bideratzeko eta nahitaezkotasunaren engainu ideologikoa zabaltzeko boterea duen aurkaria: «Eso es lo que nos quieren hacer creer...», «Intentan convencernos de que...». Multinazionalak eta erakunde finantzarioek pentsamendu neoliberalak ezarri dute arlo politikoan (gubernuetan zein nazioarteko erakundeetan); beraz, horiexek guztiak lirarteke aurkariak:

Lo de la globalización lo veo un poco como en la Edad Media; que había un Dios omnipotente y todo eso, pues ahora es lo mismo. Un Dios que es la globalización y tienes que seguir el modelo que te marca, y si te sales de eso no vas a hacer nada en esta vida, castigado por la sociedad y por el mundo. Antes el que no era bueno no iba al cielo, ahora el que no tiene esa competitividad, no se adapta a las modas y no tienen una personalidad fuerte y competitiva... (...) Las multinacionales, ese Dios al que me refería antes, son las multinacionales (EP.11: Arte Ederretako ikaslea. Erakunde sozialetan ez.).

Jainkoaren metaforak adierazten du, modu ezin argiagotan, onartzen ez den gizartearen naturalizazioa edo dibinizazioa. Sakralizazio horren atzean identifikatzen diren erakundeak daude: multinazionalak euren etekinak handitzeko inposatzen duten bizimodua («adaptarse a las modas») eta jokoera («personalidad fuerte y competitiva») atzematen dute, ezinbestekotasunaren indarrarekin eta zigor sozialen krudeltasunarekin inposatzen duten erredua: «te meten el miedo al fracaso muy dentro, siempre esa sensación de fracaso que te dan... es el juego del miedo al fracaso» (EP.11). Adaptazioaren diskurtsoan ere horren inguruko erreferentziak agertu dituzte, baina beste ikuspegi batetik, onarpenaren eta halabehararen ikuspegitik: «Y no sólo es que no se pueda parar, es que como no avances con ella te quedas desfasado, te quedas atrás y no puedes competir ni

en el mercado laboral ni en ningún sitio. O evolucionas con los tiempos o mueres» (ET.3: Lan-harremanetakoa ikasleak. Erakunde sozialetan ez. Leioa eta Ezkerraldea.). «Hortik ateratzen bazara... arraroa... eta gainera... sartu beharra bestela...» (HT.9: Magisteritzako ikasleak. Erakunde sozialetan ez. Ondarroa, Lekeitio eta Azpeitia.).

Gizarte-eredu eta gizaki-eredu hori, beraz, bi modutara atzematen da; eboluzioak ezinbestean dakartzan espiritua eta bizimodua (adaptazioaren diskurtsoa): «Me parece que cada cual va a lo suyo y para atrás miras poco. Tú miras para adelante, tu estás aquí y miras para adelante: ¡joder qué bien, a ver si consigo esto!» (EP.12: Ekonomiako ikaslea. Erakunde sozialetan ez.). «Eta ez bazara sartzen alperrik, dana holantxe montatuta daukazu-ta... ez daukazu beste aukerarik» (HT.9: Magisteritzako ikasleak. Erakunde sozialetan ez. Lekeitio, Ondarroa eta Azpeitia). Edo, aldiz, giza gidariak dituen arrakasta-eredu baten inposaketa (aurkakotasunaren diskurtsoa): «Nos venden que somos competitivos por naturaleza, como algo inherente y eso es una manipulación, te hacen creer que no hay otra salida y yo creo que por eso nos comportamos así: si esto es una selva, no me voy a jugar el tipo por ayudar a los demás» (ET.2: Historia, medikuntza eta informatikako ikasleak. Gaztetxea, Recade eta Haika. Gasteiz.).

Oihanaren metaforak oso ondo adierazten du aurkakotasunaren diskurtsoan nola atzematen duten eboluzio naturalaren parametroekin moztaratu nahi den aldaketa soziala —errealitate sozialaren naturalizazioa—. Horren aurrean, indarrean dauden bizikidetzak eta pertsona-ereduak bultzatzaileak dituztela baieztatzea, eta aurkari moduan identifikatzea izango dira posizio diskurtsibo honen funtsezko planteamenduak:

Nosotros en nuestro esparru tenemos nuestras responsabilidades y contradicciones, y no somos nada consecuentes en mogollón de cosas, pero no podemos caer en la cosa de que es culpa nuestra, porque hay mucha gente con responsabilidades mucho mayores. Con la gente que hemos dicho que tiene más responsabilidades sí que tiene que haber una línea de, yo contigo ni.... ¡Yo estoy contra tí! (ET.2: Historia, medikuntza eta informatikako ikasleak. Gaztetxea, Recade eta Haika. Gasteiz.)

Yo lo veo con riendas, y además no es inevitable, se puede hacer de otra manera, lo que pasa es que se ha llegado a tragar el anzuelo de tal manera que cualquier tesis que diga que no... parece que en este marco, en esta rueda inevitable que nos han metido hay que jugar, ¿no? Y no podemos salir, incluso la gente que plantea alternativas no podemos romper la baraja... pero no es así, la historia no tiene un destino prefijado (HT.8: Zuzenbide eta filosofiako ikasleak. Itxaropena Hegoaldean. Bilboaldea.).

De inevitable no tiene nada, los que están en el poder siempre quieren hacer ver eso, proclaman el fin de la historia y el fin de la lucha de clases, pero eso es un truco muy viejo, lo que es nuevo es que se está haciendo a un nivel mayor que nunca. (...) Eso siempre se puede tirar abajo, nada es... no hay nada escrito, así como algo divino, ¿no? (EP.5: Komunikazioko ikaslea. MOC-KEM.)

Gizartearen bilakaera saihestezina den prozesu gisa ez onartzea, aurkakotasun ideologikoaren funtsezko zutabe gisa azaltzen dute; problematizatu eta teorizatu duten elementu gisa azaltzen da: «proclaman el fin de la historia, el fin de la lucha de clases...»; eta, ondorioz, kontzientzia diskurtsiboan oso egituratua eta

argia den jarrera azaltzen dute: «la historia no tiene un destino prefijado», «no hay nada escrito, así como algo divino». Horrela, lege historikoen determinismoa edo aldaketa sozialaren naturalizazioa edo dibinizazioa ukatzea borroka sinboliko-ideologikoan gainditu beharreko lehenengo gauza iruditzen zaie, horixe baita alienazioaren funtsa, konformismoaren eta pasibotasunaren oinarria.

Pasibotasuna da gaur egungo tranpa edo droga, “ezin dut ezer egin”. (...) Orain dirudi gizartea berez doala baina oso zaila da jendea kontrolatzea. Historiaren motorra askatasunaren bila doan gizakia da: feministak, ekologistak, antimilitaristak..., euren aldarrikapenak dituzte askatasunaren bila. Askatasunaren nahia edo beharragatik jendeak borroka egiten du. Gizaki guztiok gara historiaren motorra eta guk asmatzen ditugu borrokarako bideak. Jendea oso kreatiboa da eta askatasuna lortzeko etengabe sortzen ditugu estrategiak edo mugimenduak. Batzutan mugimenduak, hau da, herriaren edo gizakiaren kreatibitateak izugarritzko bolada ona hartzen du eta aurrerakada nabarmenak daude (EP.4: Eskolako irakaslea. MOC-KEM.).

Beraz, aldaketa sozialen produkzioa eta gidaritzza egintza kolektiboaren sormenean kokatzen dute. Gidaritzza erabat sozializatua eta humanizatua irudikatzen dute; motorraren metaforaren bidez, aldaketa sozialen produkzioa gizaki kolektibo batek (“gizaki guztiok”, “mugimenduak”, “herria”) duen sormenerako eta borrokarako gaitasunean kokatzen dute. Ez dirudi, hortaz, giza egintza indibiduala eta boluntarista hipostasiatuz, egintza intentzionalaren determinismo historikoa baieztatzen dutenik (ez instrumentala, ez normatiboa); kolektibitatearen sormena eta askatasunaren bilaketa dira erdigunean dauden kategoriak, bi horiek eta “borrokarako bideak”, hau da, askatasuna lortzeko sortzen diren giza estrategiak eta mugimenduak.

Askatasuna eta sormena gizakion berezko ezaugarri gisa irudikatzen dituzte, “boladaka” beti agertuko diren dimentsioak gizartearen bilakaeran. Denbora historikoaren irudikapena, beraz, lineala izan barik modu ziklikoagoan atzematen dute; aldaketa historikoaren planteamendu dialektikoa da, baina ez dirudi helmuga zehatzak dituen historiaren metanarrazio dialektikoa egiten dutenik, baizik eta irudikapen kontingentea eta ez-jarraitua baieztatzen dute. Horren inguruan, geroago ikusiko dugun bezala, badago beste jarrera diskurtsibo bat antagonismoaren diskurtso honen baitan; hain zuzen ere, materialismo historikoaren determinismotik hurbilago dagoen planteamendua: aldaketaren motorra baldintza objektiboen arabera eratzen diren subjektu kolektiboen indarra da. Geroago deskribatuko dugu zehaztasunez antagonismoaren diskurtsoaren baitan bereiziko dugun azpipozio diskurtsibo hori.

Oro har, askatasuna, sormena eta borrokarako gaitasuna azpimarratzen dituen pozizio diskurtsibo honetan, gizakiaren irudikapen positiboa egiten dute. Irudikapen horrek kontraste handia egiten du beste diskurtsoetan irudikatu den gizaki egoista, eroso eta indibidualistarekin. Izan ere, antagonismoaren diskurtso honetan, manipulazioa, kontrola eta alienazioaren indarra azpimarratzen bada ere, indibidualismoa ez da gizakiaren berezko joera sahiestezina, baizik eta gaur egungo ideologiaren ondorioa: «Nos venden que somos competitivos por naturaleza, como algo inherente y eso es una manipulación, te hacen creer que no hay otra salida y yo creo que por eso nos comportamos así...» (ET.2: Historia, medikuntza eta informatikako ikasleak. Gaztetxea, Recade eta Haika. Gasteiz.)

Guk sortzen dugu gure gainetik gizarte bat eta ezin da onartu, ezin dugu onartu kontrolagaitza edo kontrolik gabe dagoela. Bestela pertsonaren oso irudikapen pobrea izango genuke. Nik ezin dut onartu hori, ez zait logikoa iruditzen. Oso gogorra litzateke esatea ez dugula ezer egiteko, ezin diogu uko egin daukagun erantzukizunari eta botereari, asko garenon ardura inportantea da (EP.2: Eskolako irakaslea. Ttakun euskal kultur elkarte.).

Yo sigo teniendo confianza en la capacidad humana, aunque se dice que los medios de comunicación nos están comiendo el coco, imponiendo una forma de vida y tal, yo creo que al final la capacidad crítica o esa capacidad de revelarnos contra las cosas sigue manteniéndose (ET.6: Unibertsitateko zerbitzueta langileak eta eskolako irakasleak. Elkarri eta Bakearen Aldeko Koordinakundea. Bilboaldea eta Durangoaldea.).

Gizakiaren inguruko planteamendu ontologiko positiboa abiapuntu gisa definitzen dute gizartea gure esku egon eta gure produktua den zerbait bezala irudikatzeke, eta ez kanpoaldean eta bestelako indarren esku dagoen errealitate gisa. Ondorioz, guztion ardura, erantzukizuna eta boterea dira azpimarratzen dituzten kategoriak: «ezin diogu uko egin daukagun erantzukizunari eta botereari, asko garenon ardura inportantea da».

Más que tener más influencia desearía que más gente se diera cuenta de la capacidad de influencia que tiene, yo tengo la que tiene todo el mundo (EP.5: Komunikazioko ikaslea. MOC-KEM.).

(...) Somos nosotros los que tomamos las decisiones, todos nosotros, no existe un monstruo enorme que funciona por sí solo... al fin y al cabo siempre hay personas detrás. (HT.8: Zuzenbide eta filosofiako ikasleak. Itxaropena Hegoaldean. Bilboaldea.).

Arestian aipatu bezala, antagonismoaren diskurtso honetan, gizartearen produkzioa giza sormenaren esku irudikatzea ez da posizio diskurtsibo bakarra izan. Zenbait kidek bizi-baldintza objektiboen determinismoa azpimarratzen duen diskurtso materialistago bat azaldu dute; gizartearen subjektu eraldatzaileak baldintza objektiboen arabera antolatzen diren klase sozialak dira:

...pero al final yo tengo la idea clásica de que a quien le interesa el cambio es a quien se siente incómodo con lo que está pasando, el trabajador, el currela. La respuesta es clásica, organizar otra vez el movimiento obrero que no está organizado, organizar y enganchar también a otra gente. Pero el acomodado está cómodo en el sistema, al que le interesa el cambio es al que sufre la explotación en todas sus consecuencias. (ET.1: Lan-harremanteko ikasleak. BAK, Haika, Gazte komunistak, eta ikasle-sindikatuak. Bilboaldea.).

Materialismoa eta determinismo estrukturala dira nagusi posizio diskurtsibo horretan. Gizartearen aldaketa bizi-baldintzen eta lanaren arloko tentsioen eta gatazken eraginez eraten diren klaseen esku dago; beraz, klase horien arteko aurkakotasuna eta gatazka dira historiaren gidariak logika dialektikoaren arabera. Determinismo horri, aldiz, beste planteamendu bat kontrajarri zitzaion:

— Pero el zapatismo es una muestra de lo contrario; cuando Marcos y compañía llegan a la selva con un planteamiento guevarista, se encuentran lo que se encuentran y empiezan a quitarse prejuicios y esquemas preconcebidos para crear algo

nuevo. Un movimiento que no es de clase, que apela a la sociedad civil, a la clase media, tiene influencias de las luchas guerrilleras anteriores pero es algo novedoso. (...) Lo bueno del movimiento antiglobalización es que no está definido, que se va definiendo según va andando; no tenemos ni líderes ni grandes estructuras, no tenemos nada de lo que ha tenido la izquierda clásica, eso es lo bueno, es un movimiento que está naciendo y es un movimiento, no es una organización. Gente de tradiciones distintas está luchando de la mano y yo eso no lo había conocido en ningún movimiento.

— Pero al final es el movimiento de clase el que tiene que... la gente que vive cómoda en el sistema no le va a interesar. Cuando eres adolescente tienes mogollón de energía y unos la canalizan leyendo revistas porno y otros tirando piedras en Seattle, pero cuando van madurando y su papá y su mamá les ofrezcan un puesto de trabajo, si van a vivir cómodos en el sistema se van a olvidar, y al final el que tiene que luchar y el que va a tenerse que partir la cara con la policía va a ser el currela de siempre, la gente que sufre la explotación. Cuando vaya madurando el movimiento y las cosas estén realmente jodidas esa clase media se va a tener que posicionar a un lado o a otro, es la que tiene la llave, ya lo decía Marx, pasa lo mismo. Los que pierdan mucho se proletarizarán, por utilizar el término de antes, y al final será un movimiento de clase el que tire ahora no porque no se han agudizado las contradicciones” (ET.1: Lan-harremanetako ikasleak. BAK, Haika, Gazte komunistak, eta ikasle-sindikatuak. Bilboaldea.).

Posizio diskurtsibo horretan erabiltzen diren kategoriak: “explotación”, “proletarizarse”, “agudizamiento de las contradicciones”... marxismoaren erreferentzia zuzena eta agerikoa dira. Planteamenduaren gaurkotasuna defendatzeko bere izaera “klasikoaren” eufemismoa erabiltzen dute; historiaren barne-mekanismoen gakoak Marxek identifikatu zituen, eta hortik datorkio izaera klasikoa. Baldintza objektiboen determinismoa eta hortik eratortzen den gatazka polarizatua («se van a tener que posicionar a un lado o a otro») historian etengabe errepikatzen den konstantea balitz bezala agertzen dute, bilakaera historikoaren lege zientifikoa edo metanarrazio azaltzailea. Baldintza sozio-estruturalen determinismoan oinarrituta, langilearen nolabaiteko idealizazioa egiten dute, subjektu eraldatzaile gisa; klase ertaineko akomodatuei, aldiz, lehenago edo geroago, euren kondizio sozialaren determinazioak eragotziko die subjektu eraldatzaile bihurtzea: «...pero cuando van madurando y su papá y su mamá les ofrezcan un puesto de trabajo, si van a vivir cómodos en el sistema se van a olvidar, y al final el que tiene que luchar y el que va a tenerse que partir la cara con la policía va a ser el currela de siempre, la gente que sufre la explotación». Horren aurrean, diskurtsua ezbaian jartzen duen ahots diskrepanteak, zapatismoaren adibideaz baliatuz, errealitate zehatzetara begiak ireki beharra («llegan a la selva y se encuentran lo que se encuentran») eta planteamendu eskluienterik egin gabe errezeta ideologiko finkorik ez erabiltzea azpimarratzen du; prosezua irekia eta determinazio historikorik gabekoa irudikatzen du («un movimiento que no está definido, se va definiendo según va andando»). Izan ere, proletalgora subjektu eraldatzaile gisa irudikatzen duen diskurtsuan, subjektua ez da potentzialki autonomoa eta sortzailea den subjektua; marxismoaren irakurketarik deterministena eginez, subjektu eraldatzailea heteronomoa da, baldintza objektiboen arabera.

Azterketa honen bigarren helburuari dagokionez, ondoko galdera hauei erantzun nahi genien: 1) Egintza kolektiboaren praxiak errazten al du gizartearen

garapena sozialki eraikitako prozesu kontingente gisa atzematea? 2) Egintza kolektiboaren praxi ezak errazten al du gizartearen garapena halabeharrak gidaturiko prozesu metasozial gisa atzematea? Adaptazioaren diskurtsoari eta aurkakotasunaren diskurtsoari erreparatzen badiegu, bi galdera horiei baietz erantzun behar diegu. Izan ere, ikusi dugun bezala, gizartearen berezko aurrerapen geldiezinaren eta linealaren diskurtsoa partaidetza kolektiboaren praxian eta harreman-sareetan ez dauden elkarrizketatuek soilik produzitu baitute. Era berean, egintza kolektiboaren sormenak gidatzen duen gizarte-aldaketa kontingentea eta ez-jarraitua, partaidetza kolektiboaren praxi eta harreman-sareetan ari diren elkarrizketatuek soilik produzitu dute.

Bi diskurtso horiekin batera, aldiz, aldaketa sozialaren produkzioari buruzko hirugarren bat bereizi dugu: gidaritza ekonomikoa azpimarratzen duen diskurtsoa. Merkatu- eta lehiakortasun-logikaren onarpen kritikoa egiten duen diskurtso hori partaidetza kolektiboaren zenbait saretan dagoen jendeak zein praxi kolektiboetan ez dabilen jendeak produzitu dute. Beraz, produkzio diskurtsibo horri erreparatzen badiogu arestian aipaturiko galderari ezetz erantzun beharko genieke.

5. Diskurtsoen interpretazioaren ondorioak azterketaren helburuen arabera

Gure azterketa enpiriko honetan, praktika kualitatiboez baliatuz, aldaketa sozialei eta globalizazioari buruzko diskurtso sozio-ideologikoak polarizatu ditugu. Horrekin batera, azterketa sozio-hermeneutikoaren bitartez, gizartearen aldaketa zein giza egintza eragilea irudikatzeko aktore-sareak berregiten ari diren erreferente sinboliko-kulturalak interpretatu ditugu.

Arestian aipatu bezala, aktore-sare horien diskurtsoak beren harreman eta praktiken testuinguruan aztertzen ahalegindu gara; aktoreek adierazten dutena, beraien harreman eta praktika horiekin erlazionatuz. Aztertu ditugun praktika sozialak egintza kolektiboaren praktikak izan dira. Hau da, prozesu sozialetan edota politikoetan parte hartzeko eta eragiteko, ageriko borondatearekin eratuta dauden harreman-sareak eta praktika mobilizatzaileak; edo, beste era batera esanda, antolaketa kolektiboaren bidez eta gizartean eragiteari begira, aktibismoa, militantzia edo konpromiso parte-hartzailea berregiten duten praxi kolektiboak.

Era berean, erakunde sozialetan parte hartzen ez duten harreman-sare desmobilizatuak ere aztergai izan ditugu; hau da, prozesu sozialetan edo politikoetan eragiteko ageriko borondaterik ez duten harreman-sareak eta praktika desmobilizatuak. Izan ere, praktika-sare ezberdin horietara hurbilduz, aztertzen ari gara espazio sozial horietan gizartearen produkzioaren eta aldaketaren inguruan berregiten ari diren diskurtso sozio-ideologikoak.

Horrela, azterketa enpirikoaren galbahea pasatu nahi diogu hipotesi moduan definitu dugun baieztapen teorikoari: praktika parte-hartzaileek sormen instituzionala eta gizarte-erakundearen atzemate deskosifikatzailea ahalbidetzen dute; beste era batera esanda, partaidetza kolektiboaren praxiak egitura sozialen atzemate kontingentea ahalbidetu dezake, hots, gizakion praktikaren esku dagoen errealitate eragingarri gisa irudikatzera bultzatu. Prozesu sozialetan edota politikoetan eragiteko ageriko borondatedun praxi kolektiborik ez dagoenean, aldiz, gizarte-era-

kundeen atzematetik kosifikatua eta naturalizatua irudikatzeneko joera dago; hots, gizartearen erakundeak eta egiturak gizakion esku ez dauden errealitate urrun eta eraginezin gisa atzematetik joera.

Hortaz, azterketa enpirikorako definitu genuen galdera edo arazo enpirikoa ondoko hau izan zen: nola irudikatzen dute gizartearen produkzioa eta gidaritzaren, partaidetza kolektiboaren praxietan ari direnek, eta praxi horietan ari ez direnek? Non kokatzen dute gizarte-aldaketaren kontrola? Gizakiaren egintza indibidualean, gizarte-egituren berezko dinamikan, gizakien gaineko logika metahistoriko eta unibertsalen batean, gizakiok sozialki eraikitako mekanismoetan... Beraz, aztergai izan dugu gizartearen eraikuntza eta aldaketa prozesu kontingente gisa atzematetik edo halabeharrek gidaturiko prozesu gisa atzematetik. Aurreko atalean ikusi dugun bezala, azterketa hori bi azpigai nagusiren arabera garatu dugu:

1. Aldaketa sozialei eta globalizazioari buruzko pertzepzioak.
2. Gizartearen produkzioaren eta gidaritzaren inguruko irudikapenak.

Azterketa enpirikoan izan ditugun aztergaien eta helburuen arabera, diskurtsoen interpretazioak ondoko konklusioetara eramaten gaitu:

1. Partaidetza kolektiboaren praxia aldagai egokia eta esanguratsua suertatu zaigu gaur egungo gizartearen aldaketaren, produkzioaren eta gidaritzaren inguruan berregiten ari diren diskurtsoak polarizatzeko. Lehenengo eta behin, praxi sozialak (gure kasuan partaidetza kolektiboaren praxiak) azterketaren erdigunetik kokatzea ahalbidetzen duelako; eta, gizabanakoak, edo gizarte-egituraren gizabanakoak duen kokapenak, erabateko protagonismoa hartu barik, giza artekotasuna erdigunetik kokatzea ahalbidetzen duelako. Izan ere, gizabanakoari lotuago dauden aldagaiak (adina, sexua, bizitokia, lanbidea...) edo gizarte-egiturari lotuago daudenak (klase soziala, nortasun kolektiboa, hizkuntza-komunitatea...) kontuan hartu baditugu ere, gure diseinu teknikoak aktoreen praxi kolektibo antolatuetatik kokatu dituen erdigunetik; horrela, produkzio diskurtsiboak erlazionatu ahal izan ditugu aktoreak, aktore-sare moduan harturik, dituen harreman eta praxi kolektiboekin.

Partaidetza kolektiboaren aldagaia egokitzen jotzeko bigarren arrazoia, gizartearen aldaketari, produkzioari eta gidaritzari buruzko diskurtsoak polarizatzeko erakutsi digun baliagarritasuna litzateke. Izan ere, hipotetikoki aurreikusitako genuen bezala, aldagai esanguratsua suertatu zaigu posizio diskurtsiboak bereizteko; betiere ahaztu barik, teknika eta praktika aztertzaileen bitartez, informazio enpirikoa biltzeaz gain, informazio hori produzitzen ari garela interesatzen zaigun gaiak duen konplexutasuna murrizteko, eta azterketaren helburuen arabera nola edo hala interpretatzea eta ulertzea lortzeko.

Beraz, lehenengo ondorio gisa esan genezake azterketa sozio-logikoetan orain arte funtsezkotzat hartu diren aldagaiekin batera, praxi kolektibo antolatuetatik aritzea (gizartean eragiteko ageriko borondatearekin) kontuan hartu beharreko beste aldagai garrantzitsu bat dela; izan ere, gizabanakoaren eta gizarte-egituraren arteko giza artekotasunaren mailan kokatzeaz gain, jarraian ikusiko dugun bezala, praxi horiek gizartearen atzematetik kontingentea ahalbidetzen dute; hots,

errealitate soziala gizakion esku dagoen errealitate eragingarri gisa atzematea ahalbidetzen dute.

2. Bigarren ondorio gisa, azterketa enpirikoaren bitartez erantzun nahi genuen galdera nagusia erantzun beharrean gaude: nola irudikatzen dute gizartearen produkzioa eta gidaritza, partaidetza kolektiboaren praxietan ari direnek, eta praxi horietan ari ez direnek? Non kokatzen dute gizarte-aldaketaren kontrola?

Azterketan zehar ikusi dugunez, galdera horiek ez daukate erantzun zuzena edo zentzu bakarrekoa; praxi kolektiboaren harreman-sareetan ari ez direnek modu ezberdinetan irudikatzen dute gizartearen produkzioa eta gidaritza: batetik, progresoaren sinismenean oinarritutako eboluzio linealaren ikuspegia dugu; bestetik, progresoaren sinismena zalantzan ipintzen duen ikuspegi eszeptikoa dugu. Beste horrenbeste esan daiteke mugimendu sozialen praxi eta harreman-sareetan ari direnez: batetik, indarrean dagoen aurrerapen-ereduak dituen baloreak kritikatu, beste balore batzuen arabera jokatu beharra azpimarratzen duen ikuspegia dugu; bestetik, aurrerapen-eredu horren elementu ideologikoak eta politikoak lehenetsiz, salaketa eta aurkakotasuna azpimarratzen duen ikuspegia dugu. Irudikapen sozio-ideologiko horiek ez dute agortzen gure gizartean dauden guztiak; espazio sozial jakin batzuetakoak dira, eta geure helburuen arabera indarrean egon eta polarizatu ditugun diskurtso sozio-ideologikoak dira. Are gehiago, sailkapen hauekin guztiakin gertatu ohi denez, errealitatean dagoen aniztasun nahasia ordenatu eta sinplifikatu egin dugu, azterketa bideratu ahal izateko.

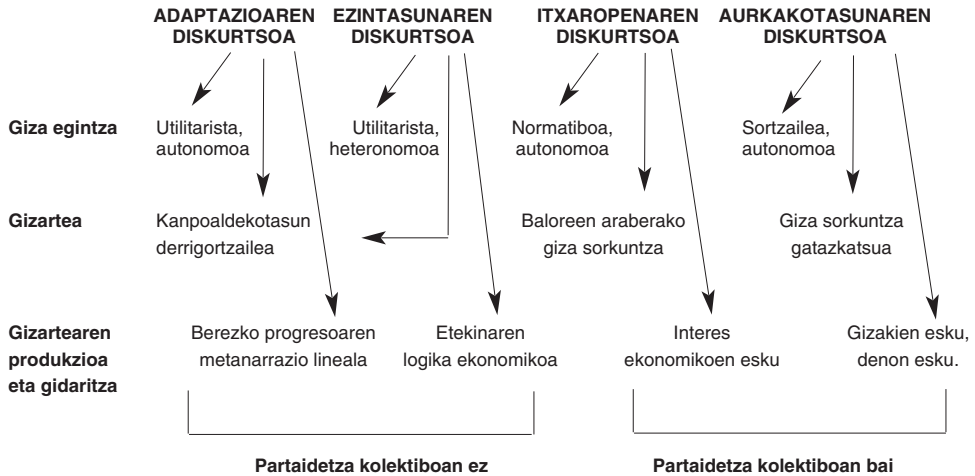
Dena den, gure galdera enpirikora bueltatuz, zentzu bakarreko erantzun zuzena ez emateak ez du esan nahi aktore-sare ezberdinek produzitu dituzten diskurtsoetan gure helburuetarako oso esanguratsuak diren aspektuak azpimarratu ezin ditzakegunik; izan ere, partaidetza kolektiboaren praxietan ari ez diren aktore-sareetan soilik irudikatu da gizartearen produkzioa berezko aurrerapen automatiko gisa, kontingentziarik onartzen ez duen eboluzio lineal eta saihestezin gisa; horrekin batera erakunde sozialetan ez dauden aktore-sareek produzitu duten diskurtsoan giza egintza modu utilitaristan irudikatu dute, eta gizartea kanpoaldekotasan derrigortzaile gisa atzeman dute. Horrela, norberaren interesen arabera jokatzeko gizarteak ezartzen duen inperatibo gisa baieztatzen da; gaur egungo gizartean bizi nahi baduzu, eta bazterrean geratu nahi ez baduzu, derrigorrez onartu behar duzun irizpidea da.

Ondoko hau litzateke aldaketa sozialaren, gizartearen eta gizabanakoaren artean egiten den lotura, adaptazioaren praxi diskurtsibo honetan: gizarteak aurrera egiten du etengabe progreso edo hobekuntzaren norabidean, eboluzioa da; aurrerapen teknologikoek eta hazkunde ekonomikoak gidatzen dute prozesu hori, eta, ondorioz, progresoaren eboluzio lineal horretan batzuk aurrerago daude eta beste batzuk atzerago. Aurrerapenez baliatzea eta lehenbailehen onartzea eta integratzea da atzean ez gelditzeko modu bakarra. Ahalegin horretan dago jendea: ondo prestatzen lehiakorra izateko eta aurrerago daudenen mailara iristeko. Gizartearen eboluzioak ezartzen du logika lehiakor eta utilitarista hori. Bazterrean geratu nahi ez baduzu, ez dago beste biderik edo aukerarik, gizabanakoak bere hobeto bititze hori bilatzen du; atzera begira egon barik, aurrera begiratzen du, aurretik doazenekin homologatze aldera. Egia da, bestalde, asko eta asko atzean

gelditzen direla. Horren aurrean bi irudikapen kontraesankor daude praxi diskurtsibo horretan: batetik, guk zenbat eta gehiago eboluzionatu haiek atzerago geldituko dira; hori ez litzateke horrela izan beharko, baina onartu beharra dago, gehiago daukanak gehiago nahi duelako. Bestetik, aldiz, haiek ere eboluzionatzen doaz eta denbora-kontua da; linealtasunaren irizpidea jarraituz, aurrerapenak eta aukera berriak denborarekin zabaltzen (edo popularizatzen) dira jende guztiaren bizi-maila igoz. Aurrerapena, zentzu horretan, berdintzailea da; horren froga dugu gu aurreko belaunaldiak baino hobeto bizi garela eta hurrengoak ere hobeto biziko direla, aurrerapenak eta asmakizunak etengabeak direlako. Gizarteak aurrera eta aurrera egiten du, eta gizabanakook pragmatismo utilitarista baten arabera moldatu behar saihestezina daukagu.

Esan bezala, mugimendu eta erakunde sozialen praxi- eta harreman-sareetan ez dauden guztiek ez dute bere egiten aurrerapen linealaren ezinbestekotasun hori. Izan ere, profil berdineko beste elkarrizketatu batzuek, hau da, klase ertaineko ikasleek eta zerbitzu sozial edo kulturaletako langileek aurrerapen-eredu horrekiko eszeptikoa den jarrera diskurtsiboa produzitu dute. Ez dute bere egiten arestian deskribatu dugun aurrerabidearen etengabeko hobekuntzan egon daitekeen sinismen hori; hobekuntza eta bizimodu hobea ez dira eboluzioak berez dakartzanak. Produkzio diskurtsibo honen nondik norako nagusiak ondokoak lirateke: ekonomiak markatzen du eboluzioaren martxa, ekonomia da motorra; beti bilatzen da ekonomian edo teknologian gu baino gehiago denarekin homologatzea, gobernuari ekonomiak agintzen dio lehiakorrak izan beharra. Gainera, zorionez edo zoritxarrez, joera ekonomizistak eta lehiakorrak aurrerapen eta abantaila asko ekartzen dute, horrela da eta horrela onartu beharra dago. Bestalde, gizabanakoaren berezko joera berekoa eta interesatua da, ondo biziitzea bilatzen du; eta, gizartean, gauza bera gertatzen da. Logika ekonomizistek indar handia daukate, nahi eta nahi ez eramaten zaitu; sartu behar zara, gizartearen logika horrek ezarri egiten dio gizabanakoari nolabaiteko joera lehiakorra eta individualista, ezin zaio ihes egin, saihestezina den derrigortzea da. Horrela, giza egintzaz egiten den irudikapena irudikapen utilitarista da, baina modu heteronomoan ulerturik; hau da, gaur egungo gizarteak ezartzen duen derrigortasun gisa. Gaur egungo aldaketa-joerak etekinaren logika ekonomikoaren esku daude eta ezer gutxi egin liteke horren aurrean. Posizio diskurtsibo honetan, beraz, gizartearen berezko aurrerapenaren eta hobekuntzaren metanarrazio lineala ukatzen bada ere, garapen sozialaren kontingentzia ukatzen duen nolabaiteko nahitaezkotasuna onartzen da; gizarteak ezinbestean ezarritako joerak.

Arestian aipatu bezala, mugimendu sozialen praxi eta harreman-sareetan ari direnen artean, beste bi posizio diskurtsibo bereizi ditugu; lehenengoan, bestelako baloreen arabera jokatu beharra azpimarratzen duen ikuspegia dugu. Gaur egungo aldaketa-joerak individualismoak, lehiakortasunak eta diruaren baloreek lortu duten nagusitasunaren ondorioa dira; inongo erreferentzia kolektiborik gabe, bakoitzak bere intereserako eta bere probetxurako edozein gauza egin dezakeela eta edozein jokaera zilegi dela da gaur egun zabaltzen ari den pentsaera eta jokaera. Beraz, horri aurre egitea da gakoa. Izan ere, pentsaera eta balore horiek ez dira bidezkotzat ezta giza legezkotzat jotzen, ez baitute elkartasunerako eta aukera-berdintasunerako aukerarik uzten.

Aurreko diskurtsoan ez bezala, ordea, pentsaera eta balore horien nagusitasuna ez da gizakiaren berezko joeratzat hartzen, ezta gizarteak ezinbestean ezarritakoa ere. Gizartearen indarra eta presioa handia da, baina beti dago beste era batera jokatzeko aukera; inertzia dominante horretatik ateratzeko aukera eta beharra dago. Izan ere, kontsentsu nagusian bizi-kalitate eta aurrerapen gisa identifikatzen dena atsekabe handia sortzen duen bizimodua bilakatzen ari da. Horrekin batera, indarrean dagoen garapen-eredua bidegabea eta eutsiezina iruditzen zaie, munduko populazio gehienak ez baitu oinarrizko betebeharrak asetzeko behar adinako aukerarik eta bitartekorik. Beraz, ez dituzte onartzen gaur egungo joerak etengabeko aurrerabide edo hobekuntza gisa; eta, ondorioz, erreferentzia nagusia ez dira balizko garapen lineal batean aurretik doazenak, baizik eta gure ongizatea eraikitzeko zapalduak izan direnak. Premiazkoa dena, beraz, ez da ekonomian edo teknologian gu baino aurreratuago daudenekin homologatu beharra, baizik eta gu baino bizi-baldintza kaskarragoetan bizi direnak laguntzea.

Hortaz, beste balore eta lehentasun batzuen arabera jokatzeko beharra azpimarratzen den neurrian, gizartearen garapena irudikatzen orduan norabide-aldaketa aldarrikatzen da; eta, ondorioz, etorkizunaren kontingentzia eta nahitaezkotasunaren ukapena egiten dute. Funtsezkoena, norabide-aldaketa horretan, norberaren erantzukizuna da, eta dagoen injustizia geure bizimodu oparoarekin erlazonaturik ikustea. Izan ere, norberaren erantzukizunaren nolabaiteko onarpena eta garbiketa da lehenengo eta behin egin beharrekoa. Geure pribilegioei muzin eginez, balore-aldaketa hori gauzatzeko gai ez garen bitartean, alferrikakoa da itxarotea enpresek edo gobernuek besteen alde zerbait egingo dutela. Zentzu horretan, arlo politikoa saihestuz, norberaren printzipio normatiboak berplanteatu beharra azpimarratzen dute. Norberaren eguneroko esparru txikietan gauzatu beharreko baloreen aldaketa izango da aldaketa sozialerako bidea; hori eta belaunaldi berriei transmititzea gu baino okerrago bizi direnak gogoan eduki behar ditugula, eta euren alde zerbait egin beharra dagoela.

Azkenik, mugimendu sozialen praxi- eta harreman-sareetan ari direnek, bigarren produkzio diskurtsibo bat egin dute; hain zuzen ere, aurrerapen-eredu honen elementu ideologikoak eta politikoak lehenetsiz, salaketa eta aurkakotasuna azpimarratzen duen ikuspegia. Globalizazioaren kategoria bera zalantzan jarrita, kategoria ideologikotzat jotzen dute, kapitalismoaren erabateko hegemonia eta zapalkuntza ezkutatzeko ahalegin ideologikoa. Gaur egungo aldaketa-joerak irudikatze-ko, irakurketa edo atzemate politikoagoa adierazten dute: inperialismoa, pentsamendu bakarra, hegemonia kulturala, politika neoliberalak (merkatuen desregulazioa, pribatizazioak...). Arestian aipatu bezala, lehiakortasunean, produktibismoan eta kontsumo indibidualistan oinarritzen den gizarte-eredua irudikatzen dute, eredu horren zabalkundea eta inposaketa. Izan ere, manipulazioaren bidez, kontsumismoan oinarritutako itxurazko askatasuna eta zorientasunaren engainua gero eta gehiago hedatzen direla atzematen dute.

Hori guztia gizartearen berezko eboluzioaren ondorioztat hartzea amarru ideologiko onartezina iruditzen zaie, gaur egun oso zabalduta dagoen engainua. Izan ere, euren irudikapenean, indarrean dagoen bizikidetzaren ereduak eta pertsona-ereduak bultzatzaileak dituzte, hain zuzen, gauzak beren erara bideratzeko eta nahitaezotasunaren engainu ideologikoa zabaltzeko boterea duten aurkariak dira bultzatzaile horiek. Multinazionalak eta erakunde finantzarioek pentsamendu neoliberalak ezarri dute arlo politikoan (gobernuetan zein nazioarteko erakundeetan); beraz, horietan guztiak lirake aurkariak.

Hortaz, lege historikoen determinismoa edo aldaketa sozialaren naturalizazioa ukatzea, borroka sinboliko-ideologikoan gaintu beharreko lehenengo gauza iruditzen zaie, horixe baita alienazioaren funtsa, konformismoaren eta pasibotasunaren oinarria. Beraz, aldaketa sozialen produkzioa eta gidaritza egintza kolektiboaren sormenean kokatzen dute. Gidaritza erabat sozializatua eta humanizatua irudikatzen dute, eta gizakiak kolektiboki duen sormenerako eta borrokarako gaitasunean kokatzen dute. Ez dirudi, hortaz, giza egintza indibiduala eta boluntarista hipostasiatuz, egintza intenzionalaren determinismo historikoa baieztatzen dutenik (ez instrumentala, ez normatiboa); kolektibitatearen sormena eta askatasunaren bilaketa dira erdigunean dauden kategoriak. Diskurtso honen barruan salbuespena litzateke baldintza sozio-estruturalen determinismoa baieztatzen duen posizio diskurtsiboa; horretan, aldaketaren motorra baldintza objektiboen arabera eratzen diren subjektu kolektiboen indarra da.

Oro har, gizakiaren irudikapen positiboa egiten dute, indibidualismoa eta jokaera utilitaristak ez lirake gizakiaren berezko joera saihestezinak, baizik eta egungo ideologiaren eta ereduaren ondorioa. Askatasuna eta sormena irudikatzen dute gizakion berezko ezaugarri gisa, "boladaka" beti agertuko diren dimentsioak gizartearen bilakaeran. Beraz, denbora historikoaren irudikapena lineala izan barik modu ziklikoagoan atzematen dute; aldaketa historikoaren planteamendua dialektikoa da, baina ez dirudi helmuga zehatzak dituen historiaren metanarrazio dialektikoa egiten duenik, baizik eta irudikapen kontingentea eta ez-jarraitua baieztatzen da.

6. Giza artekotasuna eta aldaketa soziala

Postmodernitatearen inguruko eztabaidek ekarri duten aurrerapenaren ideia-aren krisiak edo, zehazki esanda, akademiako pentsamendu eboluzionistaren krisiak aukera berriak zabaltzen ditu giza artekotasuna eta aldaketa soziala beste modu batean lotzeko. Izan ere, kontuan hartu behar dugu komunitate zientifiko eta intelektualean ere, produkzio teorikoen bitartez, badagoela asimetrikoa den borroka sinboliko-teorikoa errealitatea modu batera edo bestera irudikatzeko; eta, pentsamendu-lehia horrek ondorio zuzenak edo zeharkakoak dituela bizitza sozialaren diskurtso ideologikoetan. Zentzu horretan, Joas-ek azpimarratzen duenaren arabera, postmodernitatearen eztabaidak ireki duen krisia aukera berria da berreskuratzeko giza artekotasunak duen sormen potentziala. Horretarako gaitzitu egin behar dira gizartearen irakurketa kosifikatzailea eta aldaketa sozialaren irakurketa determinista; soilik aurrerabidearen sinismena gaitzitzeak (gizartearen berezko aurrerabidea hobekuntzaren norabidean) ekar baitezake etorkizun irekia, kontingentea, ez-jarraitua, eta geure gaurko praxiarekin lotuta ikusten dena⁴. Baina, era berean, giza egintzaren eta intenzionalitatearen ikuspegi aktibista eta boluntarista ere gaitzitu beharrekoa da, aktore-sareen praxi kolektiboa hornitzailea eta mugatzailea den testuinguru sozio-kultural batean gauzatzen baita. Mugei barik aukerei begira jarrita ere, praxia ez da gauzatzen ehuneko ehuneko aktoreen borondatean edo intenzionalitatean; gatazkan eta, kasurik hoberenean (inmobilismoa eta dogmatismoa nagusitu beharrean, malgutasuna eta aniztasuna onartu eta bideragarritasuna nagusitzen direnean) etengabeko negoziazioan gauzatzen da praxia.

Hortaz, aktore-sareen praxiak duen dimentsio sortzailea ukatu beharrean modu sakonean kontzeptualizatuz, tokian tokiko aukerak eta mugak aztertu ahal izango ditugu; eta, horrela, posible izango da gizartearen eta giza egintzaren determinismo utilitarista zein normatibista gaitzitzea. Era berean, abiapuntu egokia izango dugu giza artekotasunaren aldaketa historikoa determinismo eboluzionistatik askatuz; hau da, aktore kolektiboen eraketa aztertuz, sortu ahal izango dugu funtzionalista izango ez den gizartearen (edo giza artekotasunaren) irudikapen teorikoa. Giza egintzaren boluntarismoa edo gizarte-sistemaren berezko mekanismoak onartu barik, praxiaren sormenean eta gatazken bideratze-prozesuetan oinarrituko da irudikapen teoriko hori. Izan ere, irudikapen sinboliko-ideologiko ezberdinen arteko antagonismoa da giza artekotasunaren autoprodukzioa eta autoeraketaren funtsa, eta ez erabateko integrazioa eta kontsentsu egonkorra. Giddens, Bourdieu, Castoriadis edo Touraine-k aurrerapauso interesgarriak egin dituzte norabide horretan: praxia (sozio-estruturalki kokatuta dagoen praxia) geure jokaeren, ohituren eta erakundearen etengabeko berrantolaketa gisa kontzeptualizatuz, erakunde sozialen sorrera eta bilakaera ez da nahitaezko eboluzio saihestezina, baizik eta etengabeko biziberritze kontingentea.

Joas-en ustez, teoria horien erreferente normatiboa autodeterminazioaren ideia da. Eta autodeterminazioaren ideia abstraktua demokraziaren teoria batean gauzatu beharko litzateke; hain zuzen ere, Castoriadis-en eskutik ikusi dugun bezala, giza artekotasunaren autonomia eta autoprodukzioan oinarritutako demokrazian. Demokrazia-eredu horretan, partaidetza kolektiboa eta erakundearen iragazkortasuna

4. Ibidem (185. or.)

lirateke gakoak; hau da, demokraziaren irudikapen formala eta prozedurazkoa baino harantzago joanez, gizartekideen delegazioan oinarritu beharrean, gizartekideen partaidetza antolatuan oinarrituta. Izan ere, partaidetza kolektiboak ahalbidetzen du erakundeak eta arauak praxi kolektiboaren etengabeko biziberri- tzearen emaitza gisa atzematea. Zentzu horretan, erakundeen eta mekanismoen egitura formala substantzializatu barik, horien baitan indarrean dauden egintza- prozesuak eta funtzionamenduak dira funtsezkoena demokrazia etengabe gauza- tzeko eta sakontzeko, giza funtzionamendu horien arabera izango baita erakundeen iragazkortasuna eta autotransformaziorako gaitasuna.

Demokrazia-eredu horrek bilatu beharko luke, partaidetza kolektiboaren bitartez eta erakundeen autotransformazioa ahalbidetzen duen iragazkortasunaren bitartez, duintasunean berdinak garenon artean dauden diferentziak (kulturalak zein sozio-ekonomikoak) bideratzea eta armonizatzea. Joas-ek maila normatiboan irudikatzen den demokrazia horren aurrekari soziologikoak Mead-en pentsamen- duan ikusten ditu. Izan ere, Mead-en arabera ordena soziala ez litzateke izan be- harko kontsentsu normatibo baten egonkortasuna, baizik eta autotransformatzeko gaitasun kolektiboaren emaitza; giza artekotasunak bere arazoak eta gatazkak bideratzeko dituen aterabide posibleen artean kontsentsu berriak lortzeko gaitasuna dago. Beraz, kontsentsuak bai, baina modu dinamikoan ulerturik eta ez modu estatikoan, etengabea baita arazoan eta ezusteen agerpena, ausardiaz eta sormenaz gainditu behar diren gatazkak. Mead-ek “Iraultza Instituzionalizatua” deitu zion benetako demokraziari.

Ikuspegi teoriko horien pertinentzia historikoa oso interesgarria da, gaur egungo aldaketa sozialak mendebaldeko irudikapen kulturalen oinarritzen den giza artekotasunaren garapen-eredu bat hedatzen ari baitira munduan; diskurtso sozio-ideologikoetan, gizarteen eboluzio naturala balitz bezala aurkezten den garapen-eredua, kontingentziarik edo beste aukerarik onartzen ez duen eboluzioa. Izan ere, etengabeko hazkunde ekonomikoa eta produktiboa zalantzan ipintzen ez den giltzarria da ongizate eta bizimodu hobea lortzeko; merkatu globalizatuaren lehiakortasunak, eta etengabeko berrikuntza zientifiko-teknologikoak, berez, bizikidetzaren eta bizimoduaren hobekuntza ekarriko balute bezala.

Irudikapen ideologiko horretan, globalizazio-prozesua gidatzen duena meta- soziala eta determinista den logika ebolutiboa da, aktore-sareen eguneroko praxiarekin lotuta ez dagoen logika, beraz. Diskurtso ideologiko horren inguruan erabateko kontsentsua eraikitzeak —eztabaidarik onartzen ez duen eboluzio saihestezin gisa ezartzeak— defini dezake, neurri batean, azken urteotako joera sozio-ideologiko nagusia. Hortik dator, hain zuzen ere, Joas, Touraine, Bourdieu eta beste pentsalari askoren deia globalizazio-prozesua demokratizatzeke, eztabaida- gai dela onartzeko eta balioespen zein aukera ezberdinak dituen prozesu gisa eraikitzeke. Hau da, indarrean dagoen gizartearen aldaketa-joera giza praxian he- zurmamtzen ari delako, onartu behar da giza praxia modu erreflexiboan aplikatu ahal zaiola. Izan ere, John Dewey-ren hitzak gogoratu, eta beste momentu ba- tean aipatu dugun moduan, logika metasozialak baieztatzeak oztopatu egiten du aktore-sareek daukaten ardura onartzea, eta soilik borondate horrek ziurta dezake giza aurrerabidea (Joas, 1990: 184-185).

Zentzu horretan, azkeneko urteetan mundu mailako hedapena duen mugimendu sozialaren agerpena ezagutu dugu. Hain zuzen ere, «beste mundu bat posible dela» leloarekin aldaketa sozialaren kontingentzia aldarrikatzen duen mugimendua; globalizazio-prozesua bera, giza artekotasunaren aldaketa joera gisa, gatazka politiko bihurtzen ari den mugimendua: aldaketa-joera horren ondorioak eta norabidea hausnarketa kolektiboaren eztabaidagai eta negoziazio-gai bihurtu nahi duena. Horrela, gure azterketa enpirikoan ikusi dugun bezala, beste erreferentzia sinboliko-ideologikoak oinarri hartuta —eta indarrean dauden ereduaren hegemonia automatismoen esku dagoela ukatuz—, gaur egungo aldaketa-joerak pentsamendu ideologikoekin eta jarduera politiko-ekonomikoarekin duten lotura agerrarazi nahi du, baita aurkakotasuna erakutsi ere. Hortaz, kolektibitatearen autoprodukzioaren kontzientzian oinarriturik —indarrean dauden aldaketa-joerak giza egintza kolektiboaren emaitza gisa definituz—; eztabaidarako eta partaide-tzarako itxiera salatzen du, giza artekotasunaren autodeterminazioaren nahia eta borondatea erakutsiz. Azken batean, Touraine-k baieztatzen duen moduan, mugimendu sozialen egintza kolektiboak zenbait kultura-balio errealitatean gauzatzea bilatzen du, eta horretarako aurre egiten die botere-harremanen arabera definitzen dituen arerioaren interesei eta influentziari. Horrexegatik erants dezakegu guk, giza artekotasunaren produkzioa ez dela praxi sortzailearen emaitza sinplea, praxi hori aktore-sareek etengabe biziberritzen duten testuinguru batean gauzatzen baita, iragazkortasuna edo iragazgaiztasuna erakuts dezakeen testuinguru batean: protesta, errepresio, negoziazio eta diskurtso ideologiko ezberdinen arteko eztabaidan eta gatazkan.

Bibliografia

- Alberoni, F. (1984): *Movimiento e institución*, Editora nacional, Madril.
- Alexander, J.C. eta Sztompka, P. (1990): *Rethinking Progress: movements, forces and ideas at the end of the 20th century*, Unwin Hyman Inc. Winchester, USA.
- Alonso, L. E. (1998): *La mirada cualitativa en sociología*, Fundamentos, Madril.
- Beck, U.; Giddens, A. eta Lash, S. (1997): *Modernización reflexiva*, Alianza, Madril.
- Beltran, M. (1990): “Cinco vías de acceso a la realidad social”, *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación social*, Alianza, Madril.
- Bourdieu, P. (1991): *El sentido práctico*, Taurus, Madril.
- , (1997): *Razones Prácticas. Sobre la teoría de la acción*, Anagrama, Madril.
- Casquete, J. (1996): “Estructura e Identidad: Los Nuevos Movimientos Sociales”, *Inguruak* 14.
- Castoriadis, C. (1983): *La institución imaginaria de la sociedad*, Tusquets, Bartzelona.
- , (1998): *Los dominios del hombre*, Gedisa, Bartzelona.
- Cohen, Ira J. (1990): “Teoría de la estructuración y praxis social”, in *La teoría social hoy*. Giddens, A. Turner, J. (bateratzaileak), Alianza Universidad, Madril.
- Conde, F. (1996): *La vivienda en Huelva. Culturas e identidades urbanas*, Fundación El Monte, Junta de Andalucía, Sevilla.
- Dawe, A. (1988): “Las teorías de la acción social”, *Historia del análisis sociológico*, Amorrortu, Buenos Aires.
- Delgado, J.M. eta Gutierrez, J. (bateratzaileak) (1994): *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*, Síntesis, Madril.
- Eyerman, R. eta Jamison, A. (1991): *Social Movements. A cognitive Approach*, Polity Press, Cambridge.
- García Selgas, F. (2000): “La reflexividad y el supuesto sujeto” *Globalización, riesgo, reflexividad. Tres temas de la teoría social contemporánea*, CIS, Madril.

- Giddens, A. (1995): *La constitución de la sociedad*, Amorrortu, Buenos Aires.
- , (1999): *Consecuencias de la modernidad*, Alianza, Madrid.
- Hays, S. "Structure and agency and the sticky problem of culture", *Sociological Theory* **12**: 1, 1994.
- Ibarra, P. eta Tejerina, B. (1998): *Los movimientos sociales*, Trotta, Madrid.
- Jausoro, N. (1996): *La práctica discursiva y el interdiscurso*, UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua, Leioa.
- Joas, H. (1990): "The democratization of differentiation: on the creativity of collective action", in *Rethinking Progress. Movements, forces and ideas at the end of the 20th century*, J.C. Alexander, Piotr Sztompka (arg.), Unwin Hyman, Boston.
- , (1996): *The creativity of action*, Polity Press, Cambridge.
- , (1998): *El pragmatismo y la teoría de la sociedad*, Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid.
- Melucci, A. (1992): "Frontier land: collective action between actors and systems", in *Studying Collective Action*, M. Diani, R. Eyerman, (arg.), Sage, London.
- , (1994): "Asumir un compromiso: identidad y movilización en los movimientos sociales", *Zona Abierta* **69**.
- , (1996): *Challenging Codes, Collective Action in the information age*, Cambridge University Press.
- Ortí, A. (1990): "La apertura y el enfoque cualitativo o estructural: la entrevista abierta semidirectiva y la discusión de grupo", *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación social*, Alianza, Madrid.
- Sánchez Capdequí, C. (1999): "El pensamiento social de Cornelius Castoriadis", *Inguruak* **23**.
- Sánchez de la Yncera, I. (1999): "Una socialidad y una personalidad revueltas contra los clásicos (para un vuelco reflexivo de una sociología sin individuo ni sistema)", in *Globalización, riesgo, reflexividad: tres temas de la teoría social contemporánea*, R. Ramos, F. García Selgas, (arg.), CIS, Madrid.
- Sztompka, P. (1991): *Society in Action*, Polity Press, Cambridge.
- Riechmann, J. eta Fernández Buey, F. (1994): *Redes que dan libertad: introducción a los nuevos movimientos sociales*, Paidós, Barcelona.
- Touraine, A. (1993): *Crítica de la Modernidad*, Temas de hoy, Madrid.
- , (1998): *Igualdad y diversidad*, Fondo de Cultura Económica, Mexico, D.F.